

MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Výtvarná výchova a léta praxe

Diplomová práce

Brno 2010

Autor práce: Alena Šťastná

Vedoucí práce: Mgr. Petra Vláčilová

Bibliografický záznam

ŠŤASTNÁ Alena. *Výtvarná výchova a léta praxe: magisterská práce*. Brno : Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra výtvarné výchovy, 2010.

82 stran. Vedoucí diplomové práce Mgr. Petra Vlášilová.

Anotace

Ve své diplomové práci „Výtvarná výchova a léta praxe“ jsem se pokusila obhájit postavení výtvarné výchovy na prvním stupni základní školy. Výtvarná výchova je stále nedoceňována. Jedná se o předmět, který obohacuje nejen duchovní život dítěte, ale rozvíjí celou jeho osobnost. Nejen po stránce tvořivosti, ale také nalézáním a objevováním nových možností. Výtvarná výchova vede žáky k tvořivému myšlení, které by mělo být součástí při osvojování učiva. Ne vždy tomu tak bylo, jak je uvedeno v jednotlivých obdobích historického vývoje tohoto předmětu. Práce poukazuje na klady současné proměny koncepce vzdělávání, která dává učiteli možnost poskytnout každému žákovi výtvarné vyjádření podle jeho možností a schopností. V praktické části uvádím několik příkladů vyučovacích jednotek, které mohou rozvíjet výtvarný potenciál každého dítěte za účasti zážitku a prožitku.

Annotation

In my diploma thesis "Art education and the years of working experience", I have tried to vindicate the importance of art education in primary schools. Art education is still undervalued. It is subject which enriches not just the spiritual life of a child but also develops his/her whole personality. Not just through creativity but also through looking for new possibilities - opening new horizons. Art education leads pupils to use creative thinking that should be a part in learning process. The situation used to be different as shown in the periods of historical progress of this subject. In my work I would like to emphasize positive present changes in the conception of Art education. These changes enable teachers to encourage their pupils towards the full potential of their abilities in their art expression. In the practical part of my thesis I have introduced several classroom activities that may develop art potential of each child with the participation of experience and enjoyment.

Klíčová slova

výtvarná výchova, estetika, učitel, praxe, děti, motivace, tvořivost, vývojová stadia, historie, kresba, malba, grafika, prostorová tvorba, barva, vyučování, projekt, hodnocení

Keywords

art, aesthetics, teacher, practices, children, motivation, creativity, development stages, history, draw, paint, graphic art, space production, paint, school teaching, project, evaluation

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou diplomovou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně dne 14.10. 2010

Alena Šťastná

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Petře Vláčilové za podnětné připomínky, které mi vždy s ochotou poskytla při konzultacích.

Obsah

Úvod.....	8
-----------	---

Teoretická část

1. Stručný náhled do historie vyučování kreslení a výtvarné výchovy v českých školách.....	10
1.1 Kreslení jako školní předmět.....	10
1.2 Reformy ve vyučování kreslení. Otakar Hostinský.....	11
1.3 Psychologické aspekty ve vývoji dětského výtvarného projevu.....	14
1.4 Vliv konstruktivismu.....	15
1.5 Výtvarná výchova a socialistický realismus	15
1.6 Politický zlom v roce 1989.....	18
1.7 Současnost a proměna obsahu výtvarné výchovy.....	19
2. Výtvarná výchova jako součást vzdělávacího procesu na 1. stupni základní školy	21
2.1 Metody ve výtvarné výchově.....	23
2.2 Organizace výuky.....	23
2.3 Výtvarný námět.....	24
2.4 Námět a výtvarná technika.....	25
2.5 Výtvarné techniky používané na 1. stupni.....	25
2.5.1 Kresba.....	27
2.5.2 Malba.....	28
2.5.3 Grafika.....	29
2.5.4 Plastická a prostorová tvorba.....	30

Praktická část

3. Výtvarná výchova dříve a dnes.....	34
4. Hodnocení ve výtvarné výchově.....	37
4.1 Slovní hodnocení ve výtvarné výchově.....	39

5. Lekce hodin výtvarné výchovy	41
5.1 Sen (tematická řada).....	42
5.2 Projekt - Kam s ním?	47
5.3 Jak vnímám pohyb.....	52
5.4 Barevný rok.....	55
5.5 Příběh klubíček	57
5.6 Kočka leze dírou, pes oknem	60
5.7 Přírodní společenství.....	63
5.8. Tajemství šuplíku.....	68
5. 9 Krajina.....	70
5. 10 V mlze.....	73
5. 11 Podzimní sluníčko.....	75
 Závěr	 78
Použitá literatura.....	79

„Soudobí umělci se nestydí za přelétavost, za potěšení z nahodilostí. Tvorba je jejich hra, i když nezřídka hluboce prožívaná. Smyslem umění není úporně cizelovaná forma, dobývaná v horečné posedlosti prací; stále častěji je výtvor umělce jen výsledkem hravé aktivity, volbou té nebo oné možnosti, výrazem opojení z proměnlivosti hmoty. - Proč by tomu mělo být jinak ve výtvarných projevech dětí?“

Igor Zhoř

Úvod

Již v počátcích studia na vysoké škole jsem měla jasno, že oblastí, kterou se budu zabývat ve své diplomové práci, bude výtvarná výchova. Proč? Na prvním místě je to můj kladný vztah k vyučování tohoto předmětu, dále záliba ve všem, co souvisí s tvořivostí, prožitkem, fantazií a neopakovatelností. Dalším důvodem je, že výtvarná výchova stále hledá svoje místo v postavení mezi ostatními předměty na ZŠ. Je brána jako předmět okrajový, méně důležitý. Je však potřeba si uvědomit, že člověka oslovuje estetika, vnímání vizuálních prostředků od chvíle, co přichází na svět a obklopuje ho po celý život při různých příležitostech. Vhodnou motivací v rodině, později ve škole pomáháme dětem nacházet cestu k umění, k vlastní realizaci podle svých představ. Aby dokázaly rozeznat kvalitní autorskou tvorbu, a reagovaly tak na nepříznivé vlivy v okolním světě.

Když si vzpomenu na hodiny výtvarné výchovy mých školních let, což jsou 60. a 70. léta, vybaví se mi papír, pastelky, barvy. Sezení v lavicích, kreslení, malování většinou předmětu podle skutečnosti. Komu se podařilo co nejvěrohodněji splnit úkol, měl jedničku. Jediná dvojka na vysvědčení v první třídě, kterou jsem měla z výtvarné výchovy, byla pro mě ostudou a trápila mě dlouho. Diskuse o viděném nepřipadaly v úvahu. Tak to je a hotovo.

Struktura takto jasně dané výuky výtvarné výchovy přetrvávala dlouhou dobu. Potkala i moje děti. Pomalu se však začíná ubírat cestou, kde není podstatná krása, dokonalost, ale sdělnost, schopnost o výtvarném problému hovořit. Představa veřejnosti

o výtvarné výchově však stále vychází zejména z praktických činností. „Dítě kreslí a maluje. Proč o tom zbytečně diskutovat? Jsou důležitější předměty.“ Při mém dlouholetém působení ve školství jsem se s těmito názory setkala a stále setkávám. Dokonce i na školách, mezi učiteli. Hlavně učitelé by si měli uvědomit, že žákům poskytujeme *základní vzdělání* a to i ve výtvarné výchově. Tedy základy, které si pak mohou děti rozvíjet podle nadání dále. Není smyslem, ani v možnostech učitele dítě *naučit* kreslit, malovat, ale *používat, nacházet cesty a objevovat nové*. Je na nás, učitelích, jak dokážeme nové pojetí výtvarné výchovy využít pro rozvíjení individuality každého dítěte, i kdyby jen pro radostné zážitky, které v dětech probudíme.

V diplomové práci jsem zpracovala některé poznatky z mého působení pedagoga výtvarné výchovy. Mohly by být motivací, podnětem k zamyšlení učitele nad posláním tohoto předmětu.

Teoretická část

1. Stručný náhled do historie vyučování kreslení a výtvarné výchovy v českých školách.

Málokterý vyučovací předmět prodělal tolik změn ve svém vývoji jako kreslení, zvláště v období reformního hnutí na přelomu našeho století. Změny se týkaly obsahu, cíle, prostředků i metod kreslení. ¹⁾

Výtvarná výchova mládeže prošla bohatým vývojem. Její historií se podrobně zabývají dějiny pedagogiky. Cíle výtvarné výchovy byly určovány zájmy společnosti. Později v počátcích třídního rozvrstvení pak zájmy té třídy, která vládla.

1.1 Kreslení jako školní předmět

Vývoj vyučování kreslení v českých zemích se v mnohém podobal tendencím ostatních evropských zemí. Kreslení bylo zařazeno jako řádný vyučovací předmět v rámci tereziánských školských reforem v roce 1774. Roku 1776 vychází mezi úředně vydanými učebnicemi tzv. první vyučovací plán pro kreslení v Rakousku. Cílem kreslení v tomto období bylo zkvalitnit přípravu budoucích řemeslníků. Žáci kreslili podle vzorů, předloh nebo řešili ornamentální výzdobu užitkových předmětů. Kreslení mělo charakter rýsování podle pravítka.

S rozvojem kapitalismu přichází rychlý růst průmyslu. Ten potřeboval školenější dělníky. V důsledku toho byly založeny roku 1848 měšťanské školy. Požadavky průmyslu zařadily kreslení na jedno z nejdůležitějších míst mezi technickými předměty. Přesto však převažovala stále kopírovací a ornamentální metoda.

¹⁾ BLATNÝ, L. *Z historie výchovy na českých školách*. Brno: UJEP, 1983. s. 33.

Opět to byly důvody hospodářské a výrobní, které vedly k uzákonění kreslení ve všech školách rakousko-uherských (říšský zákon z 14. května 1869). Kreslení nedosahovalo dobrých výsledků. Hlavní příčinou byly nesprávně volené vyučovací metody.

V praxi převažovala metoda geometrická, obkreslování vzorů a celkové pojetí lze charakterizovat jako metodu kopírovací. Cílem bylo naučit co nejpřesněji reprodukovat předlohu. Jediným a hlavním měřítkem hodnocení byla shoda s předlohou a úpravnost prací.

Vyučování kreslení a jeho výchovný význam je stále nepochopen. Souvislost s výtvarným uměním nelze spatřovat v námětech, technikách, ale ve smyslovém vnímání skutečnosti. Vychovatel předepisuje, co se má a nemá vidět, opomíjí dětské touhy zobrazovat skutečnost. Kombinace čar, ploch byla pro dítě mnohdy nepochopitelná. Tento postup vedl k zániku dětské přirozené potřeby – výtvarně zobrazovat to, co vidí.

1.2 Reformy ve vyučování kreslení. Otakar Hostinský

Počátek 20. století přinesl pozvolné pronikání nových názorů a tendencí. Stále více se pocíťuje nutnost reformy ve vyučování kreslení. Učitelé volají po studiu přírody podle skutečnosti. Tyto tendence však opět přecházejí v ornamentální kreslení s geometrickým základem. Kreslení tak bylo vzdálené dětskému zájmu a cítění.

Na počátku tohoto století se velmi výrazně projevilo hnutí za uměleckou výchovu. Své kořeny mělo ve vrstvách učitelů, nespokojených s dosavadním stavem školní výchovy a vzdělání. Souviselo to také s celkovým vývojem společnosti, plným protikladů. Odrážely se zde rozpory mezi buržoazií a proletariátem. Mezi učitelskou veřejností pronikaly zprávy o obdobných tendencích i v zahraničí. Hnutí za uměleckou výchovu u nás bylo ovlivněno zejména z Německa. Zastáncům hesla „umění do škol“ šlo o možnosti citového působení na dítě prostřednictvím uměleckých děl. Také o přiblížení umění nejširším vrstvám a využití mravního vlivu umění na člověka. Umění v našich zemích mělo hluboké kořeny v lidovém umění a bylo proto lidovým vrstvám blízké. Mezi hlavní představitele tohoto snažení patří O. Hostinský, F. Krejčí, F. Čáda, J. Patočka, K. B. Mádl a další. Především Otakar Hostinský (1847 – 1910), umělecký

kritik a esejista, byl osobností, která dodávala hnutí pokrok. Zabývá se novými vědeckými teoriemi ve vztahu k různým oborům umění. Považuje umění za kritérium národní vzdělanosti a kultury. Chápe výchovu uměním jako nedílnou součást školy, rodiny a života, které mají tvořit celek. Byl odpůrcem memorování a moralizování na základě umění. Usiluje o samostatné vnímání ve všech oblastech duševního života. Hostinský přisuzoval velký význam také přípravě kandidátů pro učitelské povolání a vybavenosti škol. Výtvarné umění podle Hostinského poskytuje nejvíce možností pro uměleckou výchovu širokých lidových vrstev. Umění chápal jako třídní prostředek vlivu vládnoucích kruhů. Zcela oprávněně je podezíral, že výstavy, sbírky umění využívají pro svoje cíle, reklamu. Umění má mít také stmelovací, vlastenecký význam. Nelze je diferencovat podle třídní příslušnosti.

Hostinský nebyl pedagogem ani teoretikem výchovy, přesto však jeho význam vedle zakladatelské úlohy, kterou sehrál v konstituování obecné teorie umění u nás, spočívá v určitém realismu a vědomí základních skutečností. Skutečností, které jej dovedly k poznání, že v postupu umělecké výchovy musí být ze strany žáků nejdříve – zájem věcný, pak estetický a nakonec umělecký. Styk s výtvarným uměním je završením umělecké výchovy, nikoliv jejím základem a tento postup musí sledovat i výchovné úsilí pedagoga.

Smysl svých uměleckých a vychovatelských ideálů vyjádřil Hostinský v přednášce O socializaci umění na výstavě umělecké výchovy v Náchodě v roce 1902. Hostinského názory na estetickou výchovu nejlépe dokumentují následující citace z jeho odborných statí.

„Oč usilujeme, je především zvýšení hodnoty života těmi uměleckými prožitky, které každému bez rozdílu jsou snadno přístupné, ať umí-li si jich povšimnout a dovede-li je vnímat“, „...umělecká výchova rodinou, školou a životem tvoří jeden velký, souvislý celek, jenž řídí se těmitěž základními myšlenkami a spěje k těmž cíli...“ Je jen třeba probudit „všechn pravý smysl a cit pro umění, všechnu lásku k němu ...probudit tyto v dítěti snad jen dřímající vlastnosti, pěstovat a podporovat je podle možností ve škole i mimo školu – toť první a hlavní náš úkol...“ Zde všude je třeba rozvinout „...jemný zrak nebo sluch pro výtvarnictví nebo hudbu... pohyblivost a život představ všeho druhu, bez nichž není fantazie...“ ²⁾

²⁾ DAVID, J. Výtvarná výchova jako smyslový a duchovní fenomén. Polička: 1993. s. 30

Názory Hostinského ani ostatních zastánců umělecké výchovy nebyly širokou praxí nikdy akceptovány, ani pochopeny. Vládnoucí třída neměla zájem provádět změny ve struktuře a obsahu školního vyučování. Tyto Hostinského podněty, názory, doporučení, musely značnou dobu čekat, než našly, obohaceny o nové poznatky, uplatnění.

Rozvoj hnutí za uměleckou výchovu je charakterizován vzrůstajícím zájmem o výstavy, přednášky sjezdy a kongresy, které se pořádaly vždy po čtyřech letech v různých zemích Evropy. Drážďanským kongresem roku 1912 a vydáním nových osnov a instrukcí pro kreslení skončilo hledání a živelnost ve vyučování kreslení. Stále však nebylo jasno, co z nových požadavků je prospěšné, účelné.

Přes obětavé úsilí řady pedagogických osobností i učitelů stále v praxi pokračoval dekorativismus a ornamentalismus. Snahy umělecké výchovy změnit praxi školního vyučování, uměním působit na změnu společnosti byly marné. Vládnoucí třída, nejen u nás, se od těchto tendencí odvrátila, neboť jejich socializační záměr byl v rozporu se zájmy pokrokových pedagogů.

Myšlenka umělecké výchovy přichází znovu po skončení první světové války. Školští odborníci se shodují v názoru, že výchova uměním a pro umění je nutná, ale nenalézají metody ani podmínky pro uskutečnění svých myšlenek. Brzdou rozvoje estetické výchovy a kreslení na našich školách po roce 1918 byly zejména školské úřady, které redukovaly počet vyučovacích hodin a tím snižovaly úroveň kreslení.

Na školách se po vzniku Československé republiky využívalo ornamentu jako prvku pro obrození národního umění. Často šlo však o spojování nesourodých prvků bez ohledu na tvar a materiál. Kreslení bylo proto vzdálené přirozenému citění a zájmu dětí. Nelogický dekorativismus a ornamentalismus pokračoval dále ve školní praxi i přes obětavé úsilí řady pedagogických odborníků i prostých učitelů.

Ideály umělecké výchovy se pod tíží nezdarů změnily ve snahu po výchově „*praktického vkusu*“. Tuto výchovu propagoval Bohumil Markalous. Jeho pojetí estetické a výtvarné výchovy vyžadovalo komplexní přípravu učitele, který měl široký přehled ve všech uměleckých a kulturních sférách a také měl vytříbený vkus. Markalous odsuzuje uniformitu, šablonovitost, přesně stanovený postup proti nadanému žákovi a schopnému učiteli. I když tato výchova přispěla k odstranění ornamentalismu, někteří autoři a propagátoři výchovy se stavěli k této teorii skepticky. Sám Hostinský si uvědomoval obtížné realizování těchto cílů.

Názory vkusové výchovy kritizoval významný pedagog Jiří Václav Klíma. Navozoval na Hostinského názory na sociální funkci výchovy, na nezbytnost harmonického rozvoje dětské osobnosti. Zdůrazňoval, aby škola pěstovala obojí druh poznání, estetické i vědecké.

1.3 Psychologické aspekty ve vývoji dětského výtvarného projevu

V této době chyběly ke zkvalitnění cílů a obsahů kromě společenských podmínek také znalosti *psychologické a pedagogické*. A opět je třeba zmínit Hostinského, který ve svém díle naznačuje zájem o vývoj dítěte. Psychologové se pokoušeli vniknout do dětského nitra pomocí dětské kresby. Mnozí zacházeli tak daleko, že izolovali děti od výtvarných působení školy, okolí a tak vytvářeli umělé, nepřirozené podmínky pro dětský výtvarný projev. I když docházelo k mnoha spekulacím, byla pozornost obrácena k doposud opomíjenému vztahu výtvarného vyjadřování a psychiky dítěte.

Práce Františka Čády, zakladatele vědy o psychickém a fyzickém vývoji dětí a mládeže, patřily mezi první pokusy v této oblasti. Jeho studie v oblasti výtvarné pedagogiky a pedagogické psychologie, poznatky z výzkumu dětské kresby inspirovaly řadu učitelů. Mezi další představitele, kteří se zabývali psychologickým studiem dětského výtvarného projevu patří Rudolf Čermák, Otokar Chlup, Ladislav Švarc, Emanuel Strnad, Ladislav Havránek a Ferdinand Krch. Uplatňovali ve své praxi názory, že hlavní podmínkou úspěšného výtvarného projevu je úplná svoboda projevovala, nespoutaná osnovami, školními předpisy. Kreslení má být spontánní, vycházející z vnitřní potřeby dítěte.

Psychologie do kreslení byla přínosem, nalezla ohlas i v zahraničí. Psychologický proud však příliš spoléhal na dětskou samovolnost. Projevil se zde až idealistický kontrast se společenskou realitou.

1.4 Vliv konstruktivismu

Ve 20. letech se začínají prosazovat tendence *konstruktivismu*. Proti psychologickému kreslení, které mnohdy vedlo k dětskému hraní, se začíná prosazovat v kreslení přemýšlivost, racionalizace, představivost a logika. Názory konstruktivismu byly zcela protikladné tendencím ornamentálního kreslení. Školní ornamentalismus nepřinesl to, co se od něj očekávalo, vzkríšení lidového umění. Stal se projevem měšťáckého nevkusy. Anketa uspořádaná v roce 1924 přinesla naprosté odsouzení ornamentálního kreslení. S konstruktivismem se do školního kreslení vedle perspektivy dostalo i neperspektivní zobrazování. Žáci byli nadměrně zatěžováni konstrukcemi složitých geometrických forem. Nekreslili, ale dělali kopie předloh. Kreslení začalo upadat do jednostrannosti a formalismu. Umělecký kritik V. V. Štech nazval tyto nepochopené pokusy „*krychlismem*“. Proti konstruktivismu se ozývalo stále více kritických hlasů.

Přesto i konstruktivismus byl přínosem k vývoji názorů na pojetí a obsah výtvarné výchovy. Poukázal na moderní umělecké tendence, problematiku architektury a životního prostředí, bojoval proti přebujelému ornamentalismu, sblížil školní výtvarnou výchovu s problematikou výrobních technických postupů.

1.5 Výtvarná výchova a socialistický realismus

V osnovách z roku 1933 dochází k určitému obohacení obsahu, ale výrazně se neprojevila hlediska psychologická. Uplatňuje se zde idea „obecná“, výchova národního uvědomění.

Přes revoluční změny v soustavě československého školství po roce 1948 přetrvaly koncepce a obsah osnovy z roku 1933 až do roku 1954. Převažuje kreslení podle názoru, je opomíjená estetická výchova.

Vlivem rostoucích požadavků polytechnické výchovy se velká pozornost věnovala technickému kreslení. Polytechnizace se projevila i v osnovách z roku 1954. Předmět se dělil na čtyři pracovní okruhy (kreslení podle názoru a z představy, tematické kreslení – technické kreslení, dekorativní kreslení, besedy o umění). Členění bylo značně mechanické, v obsahu jednotlivých okruhů bylo možné nacházet prvky

ornamentalismu i konstruktivismu. I nadále zůstává opomenuta oblast prostorového vyjádření. V besedách převažovalo hledisko reprezentativnosti hodnot nad poznáváním specifičnosti uměleckého vyjádření skutečnosti.

Nové pojetí předmětu přináší osnovy výtvarné výchovy z roku 1960. Objevuje se změna názvu - místo *kreslení* - *výtvarná výchova*. Obsah byl dále členěn do pracovních okruhů, jejich kvalitativní náplň se jen nepatrně změnila oproti předcházejícím osnovám. V obsahu nadále chybělo prostorové vyjádření, širší škála materiálů, přístupů a technik. Při osvojení kreslení a malování nebyl brán ohled na psychické zvláštnosti a přirozené schopnosti dítěte. Malé respektování rozvoje osobnosti žáků, úzké chápání dovedností a návyků vedlo k přetrvávajícímu naukovému charakteru předmětu. Kladem bylo, že osnovy byly koncipovány tak, že umožnily učiteli samostatný a tvořivý přístup.

Výchova uměním v tomto období měla za úkol působením uměleckého díla v dětech probouzet citovou, mravní a rozumovou výchovu, oslavu práce, socialistické vlastenectví, internacionalismus, boj za mír.

V roce 1963 vzniká v rámci UNESCO Mezinárodní organizace pro výchovu výtvarným uměním – světová INSEA. Výtvarná výchova ve světě přecházela od řemeslného pojetí k pojetí kreativnímu, komunikačnímu a také psychologizujícímu. Což odpovídalo jak vývoji výtvarné kultury a umění, tak politickému a sociálnímu vývoji světového společenství. Naše země, (její představitelé ve výtvarné výchově) měla s organizací INSEA živé a bohaté kontakty, čímž si budovala v oblasti výtvarné výchovy a její teorie silnou mezinárodní pozici. Příčinou toho byly rozpory v didaktice výtvarné výchovy mezi svazující ideologií předmětu jeho obsahem prosyceným mezinárodními zkušenostmi. Svědčí o tom materiály z celostátní konference učitelů výtvarné výchovy, která se konala roku 1964 v Praze. Za ústřední téma byla zvolena tvořivost, která sice navenek působila jako vyhovující politickým názorům, ale ve skutečnosti odporovala strnulému ideologickému schématu tehdejší komunistické výchovy. Příkladem tvořivého pojetí výtvarné výchovy jsou díla J. Uždila, I. Zhoře, J. Brožka, J. Davida, A. Toufara a dalších českých didaktiků.

V období normalizace (70. a 80. léta) přišla česká didaktika a teorie výtvarné výchovy o řadu osobností. Významnou roli v tomto období sehrál zejména časopis *Estetická výchova*, v němž někteří exiloví autoři mohli posléze publikovat. Také přinášel novinky ze světových kongresů INSEA. Ve svých aktivitách a snahách o

prohloubení vědecké stránky oboru pokračovali J. Uždil, R. Trojan, H. Jazyková a P. Šamšula.

S rozvojem socialistické společnosti přichází ve druhé polovině 70. let změny v koncepci a struktuře československé výchovně vzdělávací soustavy. V roce 1976 byly vytvořeny nové osnovy pro 1. – 4. ročník základní školy a pro 5. – 8. ročník v roce 1978. V nové koncepci byl kladen důraz na zachování návaznosti mezi předškolním zařízením a školou. Cílem výchovy a vzdělání v této době je *všestranný rozvoj člověka*. Výtvarná výchova je součástí estetické výchovy, do níž patří i výchova hudební, literárně dramatická a pohybová. Cílem výtvarné výchovy bylo estetické osvojování přírody, světa věcí a světa člověka. Tvořivými výtvarnými činnostmi a prožíváním uměleckých děl se kultivuje estetická citlivost, rozvíjí se tvořivá fantazie. V kresbě, malbě, modelování, dekorativních činnostech a v prostorovém vytváření se projevuje dětská schopnost cítění a chápání životní reality. Obsah výtvarné výchovy tvoří tři oblasti (výtvarné osvojování skutečnosti, hra, experimentování a dekorativní činnosti, svět výtvarného umění a životní sloh). Tyto oblasti se dělily na tematické celky. Plněním obsahů a cílů přispívala výtvarná výchova k harmonickému rozvoji mladé osobnosti. Působení na žáka formou umění se využívá k ideově politické výchově, k výchově socialistického vlastenectví.

V roce 1983 dochází k úpravě prozatímních osnov. Teorie výtvarné výchovy sice zachovala svůj mezinárodní srovnávací kontext, ale přesto však značně doplácela na represivní politické prostředí.

Do popředí vstupuje zvýšený zájem o dětskou výtvarnou tvořivost. Pojem „*tvořivost*“ se stával tak otevřeným, že hrozilo samoučelné rozvíjení psychických mechanismů. Zacházení s technikou, materiálem mnohdy působilo nahodile, nerozvíjelo dětskou potřebu. Výtvarná výchova pomalu ztrácela vazby na výtvarné umění a uzavírala se do kruhu „*obecné tvořivosti*“. Tyhle příčiny vedly k alternativním koncepcím výtvarného působení, které se prosazují od osmdesátých let. Mezi nejznámější u nás patří školy se svými specifickými vzdělávacími programy waldorfské, montessoriovské a daltonské.

1.6 Politický zlom v roce 1989

Politické změny v naší společnosti na přelomu 80. a 90. let přinesly uvolněnost do výtvarné výchovy. V základním školství se to týkalo zpočátku hlavně námětů, které přestaly být tak úzce svázány s politikou té doby. Výtvarná výchova do této doby sjednocená osnovami se nyní ukazovala jako obor s dynamickým vývojem podchycovat nové trendy. Ty se projevovaly posílením umělecké dimenze, vizuální komunikace, výrazové komunikace a smyslového vnímání jako zdroje specifického zážitku. Stále však na školách převládá tvořivost, úprava, převážně vyjádření podle skutečnosti, nad smyslovými prožitky.

Koncepce i praxe výtvarné výchovy procházely dynamickými změnami. V druhé polovině 90. let přichází do škol nové vzdělávací programy. V roce 1996 je to vzdělávací program *Základní škola*, v roce 1997 vzdělávací program *Národní škola* a v témže roce program *Obecná škola*.

Cíle výtvarné výchovy ve vzdělávacím programu *Základní škola* směřují k praktickým i teoretickým poznatkům dětí v oblasti výtvarných technik, materiálů, vztahů k výtvarnému umění, historii výtvarného umění, k využívání získaných poznatků a dovedností ve svém životě. Výtvarná výchova umožňuje mezipředmětové prolínání. Obsah učiva je rozvržen volně na tříletá období. Za každým obdobím je napsáno, co by měl žák umět. Je na učiteli, jak si učivo rozdělí do jednotlivých ročníků. Období jsou členěna na tři oblasti (výtvarné vyjádření skutečnosti, užité práce dekorativní a prostorové, výtvarné umění a životní prostředí). Učitel si podle nabídnutého učiva v jednotlivých obdobích připraví plán učiva.

V roce 2001 se staly součástí vzdělávacího programu *Základní škola* alternativní osnovy. V praxi to znamená, že učitel vyučující podle osnov stávajících, může vyučovat i podle osnov alternativních. Osnovy jsou trojího typu. Výtvarná výchova realizovaná podle těchto osnov A) se zabývá procesem obrazové tvorby, obrazového vnímání, užívání obrazů k poznání a komunikaci B) propojuje smyslové, citové a myšlenkové složky psychiky žáka C) může poskytnout dětem prospěchově průměrným nebo neúspěšným zkušenost, jež může vyvolat příznivé změny v jejich emocionálním životě, v sebepojetí. Naopak žákům mimořádně nadaným větší možnosti výtvarného seberozvoje. Učitel tak dostává do rukou další nástroj pro diferencovanou výuku.

Cílem výtvarné výchovy ve vzdělávacím programu *Národní škola* je přímé prožívání a aktivní činnost žáků. Formou bezprostředního prožitku žák nachází cestu k vlastnímu pohledu na svět. Učí se formulovat myšlenky rozvážně, otevřeně a tolerantně se vyjadřuje k práci jiného člověka. Osnovy obsahují námětové okruhy, spíše jako možnosti, které si učitel v konkrétním plánu doplní. Národní škola definuje cíle v oblasti postojů, dovedností a schopností.

Pojetí výtvarné výchovy v programu *Obecná škola* se opírá o zkušenosti dítěte a vychází z jeho potřeb aktivně komunikovat. Výtvarnými aktivitami vychovává citlivého, moudrého a tvořivého člověka. Mezi hlavní priority patří vztah žák – učitel, prohlubování senzibility, budování vztahu ke světu, rozvíjení výtvarného myšlení, probouzení kreativity, příprava na skupinovou spolupráci, poznávání výrazových prostředků výtvarného jazyka, seznamování s výtvarnými materiály a technikami. Smyslem výuky podle Obecné školy je rozvíjení komunikace, která povede děti k tomu, aby si otázky kladly samy. Snahou také je, aby vztah dítěte k vyjadřovacím prostředkům nebyl vyvíjen jen k zacházení s nástroji a materiálem, ale směřoval k uspokojení a seberealizaci. Učivo je seřazeno v blocích podle ročníků, ne z povinnosti tak přesně učit, ale spíše dle vývojového procesu.

1.7 Současnost a proměna obsahu výtvarné výchovy

Alternativní osnovy i tradiční osnovy ve výtvarné výchově měly vliv na vytváření *Rámcového vzdělávacího programu* (dále jen RVP ZP), který byl východiskem pro vznik *školních vzdělávacích programů* (dále jen ŠVP). Podle těchto ŠVP se začalo učit od roku 2005 na pilotních školách a od roku 2007 na ostatních školách.

RVP ZV definuje kompetence jako souhrn dovedností, schopností, postojů a hodnot ke kterým směřuje současné vzdělávání. Prioritou základního vzdělávání je směřování k osvojení těchto klíčových kompetencí:

- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské

- kompetence pracovní

K dosažení kompetencí přispívají vyučovací předměty – obory, zařazený v jednotlivých oblastech. Cílové zaměření jednotlivých oblastí vede žáky k objevování, rozhodování, k řešení problémů ve spolupráci, k domluvě, otevřené komunikaci, prezentaci svých výsledků, vnímavosti a citlivosti k lidem, prostředí aj. Jednotlivé obory jsou stručně vymezeny očekávanými výstupy a učivem. Je na každé škole, jak si cíle zařadí do svého školního ŠVP, na každém učiteli pak, jakou cestu bude volit při jejich plnění.

Výtvarná výchova jako vzdělávací obor je zařazena do vzdělávací oblasti *Umění a kultura*.

Do této oblasti patří také obor hudební výchova a jako doplňující vzdělávací obor i dramatická výchova. Oblast Umění a kultura je pojata tak, aby její jednotlivé vzdělávací obory umožnily všem žákům zapojit svůj každodenní život do širšího lidského poznání. Ve výtvarné výchově se rozvíjí kvalitní prvky minulých koncepcí. Obsahem výtvarné výchovy, kterým byl doposud okruh umělecké tvorby, se stává tvořivý přístup k vizuální komunikaci, ke všemu, s čím se dítě setkává. Pojetí oboru je koncipováno tak, aby učitel mohl při tvorbě svých vlastních osnov nabídnout takové tvůrčí činnosti, postupy, metody a formy práce, které budou reagovat na zájmy dětí i na cíle a vzdělávací záměry konkrétního školního vzdělávacího programu. Osnovy vycházejí z očekávaných výstupů daných RVP a obsahu učiva v daných okruzích. Tyto okruhy jsou zaměřeny na tvůrčí činnosti. (Zde spatřujeme rozdíl od dosavadního přístupu k učivu členěného podle motivačních názvu, prostředků, postupů a technologií). Okruhy jsou tři a jejich obsahem je:

- uplatňování subjektivity
- ověřování komunikačních účinků

Základními měřítky pro uvědomění si, dosažení cílů jsou **tvorba, vnímání, prožitek a komunikace**.

2. Výtvarná výchova jako součást vzdělávacího procesu na 1. stupni základní školy

„Dítě ještě nejraději kreslí z paměti a z prožitků, jen nerado kopíruje povrch věcí. Kreslí totiž proto, aby „vypravovalo“, nikoliv proto, aby „zobrazovalo“ skutečnost. Řeč těchto jeho osobitých výpovědí o vlastní životní situaci využívá podvědomě dynamiku „logiky fantazie“, vyjadřuje se prostřednictvím imaginativně-emočních symbolů a nezřídka je protkána i projekcí skrytých tendencí. To umožňuje citlivému interpretu nahlédnout hluboko do vnitřního světa dítěte.“³⁾

Výtvarná výchova - co v sobě vlastně ta dvě slova ukrývají?

„Výtvarná“ – něco vytvořit, udělat, vymyslet, udělat vlastním přičiněním. „Výchova“ – velmi široký pojem, ale ve spojení s výtvarnou výchovou – umět se vyjádřit o své práci i práci jiných, vnímat svět kolem sebe otevřenými očima, všemi smysly. Výtvarná výchova tedy spojuje dvě složky – výtvarně vzdělávací a výchovnou. Je to výchova k umění a v umění.

Výtvarná výchova má v základním vzdělávání nezastupitelné místo. Rozvíjí výtvarný projev dětí, zprostředkovává kulturní hodnoty. Nabízí dětem podmínky pro vlastní tvorbu, vnímání a interpretaci, uplatnění vlastních individuálních zkušeností, pocitů a prožitků. Je tedy postavena na tvůrčích činnostech. *„Tyto činnosti umožňují rozvíjet a uplatnit vlastní vnímání, cítění, myšlení, prožívání, představivost, fantazii, intuici a invenci. K jejich realizaci nabízí výtvarná výchova vizuálně obrazné prostředky (dále jen prostředky) nejen tradiční a ověřené, ale i nově vznikající v současném výtvarném umění a v obrazových médiích.“⁴⁾*

„Zde je třeba upozornit na terminologii, se kterou pracuje RVP ZP. K termínu vizuálně obrazné prostředky můžeme nabídnout ekvivalent výtvarné vyjadřovací prostředky.“⁵⁾

³⁾ ČÁČKA, O. Psychologie duševního vývoje dětí a dospělých a s faktory optimalizace. Brno: Doplněk, 2000, s.137.

⁴⁾ JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J., aj. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: Infra, 2004, s. 57.

⁵⁾ STADLEROVÁ, H.S lehoulinkou. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s.9.

Členění výtvarných prostředků : (podle Slavíka, Hazukové, 2000, s.149) ⁶⁾

- **výtvarné prvky** – bod, linie, barvy, tvary plošné a prostorové, světlo, stín, odstín barev, kvalita povrchu
- **výtvarná kompozice** – vztahy mezi výtvarnými prvky, tvarová, barevná, světelná, prostorová výstavba výtvarného díla, vzájemné souvislosti mezi jednotlivými částmi a celkem nebo mezi částmi navzájem, uspořádání, umístění, shlukování nebo řazení výtvarných prvků podle určitého řádu
- **výtvarné symboly** – obsahy ukryté ve výtvarné formě, které jsou odhaleny prostřednictvím obraznosti, představivosti a fantazie tvůrce díla i jeho interpreta
- **proces tvorby** – osobité přístupy k vyjadřování skutečnosti nebo fantazijních představ, které budou závislé na vývojových zvláštностech dětského výtvarného projevu daného věkového období
- **výtvarné techniky**
- **výtvarné nástroje**
- **výtvarné materiály**

Vedeme děti k aktivnímu užívání výtvarných prostředků při vlastní tvorbě, ke schopnosti pojmenování postupů, procesů vlastní tvorby i jiného člověka. „*Více než o estetické kvality jde proto o navázání aktivní komunikace. Komunikujeme-li výtvarným projevem, záleží na tom, zda si vzájemně rozumíme. Pokud žák vyjadřovací prostředky nezvládá, jeho projev ztrácí srozumitelnost.*“ ⁷⁾ Hledáme cesty, jak citlivě žáka k vyjadřovacím prostředkům přivést. Je potřeba, aby s nimi pracoval, vyzkoušel si je. Přirozenou cestou pak nachází, objevuje postupy, techniky, které jsou mu blízké, má k nim dispozici. Teprve potom je schopen si sám volit vyjadřovací prostředky podle potřeb. Dochází tak k osvojování výtvarného jazyka, který je základem neverbální komunikace. Výtvarná výpověď není jen nad vyjádřením obsahu, ale také nad zvoleným materiálem, barvou, tvárností aj. Vlastnosti výtvarných prostředků, které dítě samo objeví, podněcují potřebu dítěte o vzniklém díle komunikovat.

⁶⁾ STADLEROVÁ, H.S lehoulinkou. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s.10.

⁷⁾ ROESELLOVÁ, V. Techniky ve výtvarné výchově, Praha: Sarah,1996, s.14.

Vedle klasických technik, materiálů, nástrojů mohou děti využívat i netradiční techniky, materiály, které by však neměly být hlavním cílem učitelova a žákova snažení.

Výtvarná výchova má široké pole působnosti, možnosti realizace. Je předmětem vzdělávacím, terapeutickým, ale také relaxačním. Prostupuje, propojuje se s mnohými jinými předměty na prvním stupni základní školy. Často je výuka dětí na prvním stupni realizována v ročníku jedním učitelem a to umožňuje prolínání různých vyučovacích předmětů. Napomáhá tak pochopení, hlubšímu prostoupení do práce s určitým tématem, námětem. Nedochozí zde potom k časové tísní, která je typická při hodinových dotacích.

2.1 Metody ve výtvarné výchově

Ve výtvarné výchově lze využívat všechny obecně uváděné metody (Maňák J. Nárys didaktiky str.33). Výběr vhodných metod závisí na učiteli. Je třeba přihlížet k cíli, obsahu, možnostem žáků, věkovým zvláštnostem, podmínkám školy aj. Převažují zde metody praktické nad slovními. Mezi aktivizující metody, které podporují samostatnost a tvořivost dětí, patří – diskusní metody, situační metody, projektové metody, didaktické hry, inscenační metody, případové metody. Metody, které učitel zvolí, musí být předem promyšlené, nemohou být využívány jednostranně, izolovaně nebo samoučelně.

2.2 Organizace výuky

Podle vztahu k osobnosti žáka může být – individuální, individualizovaná, skupinová, hromadná.

Podle charakteru výukového prostředí – ve třídě, v odborné učebně, v přírodě, v galerii, v muzeu a dalších odpovídajících prostorách pro dané výtvarné téma.

Podle délky trvání – vyučovací hodina, dvouhodinová vyučovací hodina. Současné pojetí výuky však umožňuje propojení – integraci výtvarné výchovy s ostatními předměty. Je na učiteli, jakou formu výuky zvolí, aby dosáhl cíle.

2.3 Výtvarný námět

Motivovanost žáků pro řešení daného úkolu ve výtvarné výchově podporuje vhodně, zajímavě zvolený námět, který je dalším prostředkem konkretizace cílů v úkolech. V praxi se také užívá pojem téma. Spojením více dílčích námětů vznikají výtvarné řady. *„Obecně lze říci, že výtvarné řady jsou poměrně krátké a srozumitelné útvary, které rozvíjejí kterýkoli námět, úsek učební látky nebo výchovný problém.“*⁸⁾ Jednotlivé úlohy na sebe navzájem navazují a tvoří promyšlenou linii kroků. Svoji volností a hravostí pomáhají u dětí rozvíjet prožitky, emoce, jsou pro děti poutavé svým zajímavým obsahem. Děti zkoumají, objevují, porovnávají různá řešení, která je přivádí k dalším úvahám a výtvarným aktivitám. Na prvním stupni jsem se setkala s metodickými řadami a tematickými řadami. *Metodická řada* rozvíjí výchozí podnět důsledně řazenými kroky až k vyvrcholení práce, realizaci v materiálu. *Tematická řada* negraduje určitý problém, hlouběji se zabývá samotným námětem, zkoumá jeho skutečnost, sleduje podoby, vlastnosti, příběhy. Mezi výhody patří odstranění negativního vlivu malé dotace hodin na výtvarnou výchovu. Zájem o společné téma umožňuje práci 2 i více týdnů.

Ještě hlouběji se žáci zamýšlejí nad tématem ve *výtvarných projektech*. Žáci se pokouší sledovat více než jednu cestu při ztvárnění myšlenky nebo problému, široce vyčerpat možnosti zvolené problematiky. Mohou se projektem zabývat rok i delší dobu. Projektová výuka se pro svoji náročnost, délku zpracování častěji objevuje na Základních uměleckých školách. Na prvním stupni se objevuje výtvarná aktivita jako součást projektu, kde je jiné zaměření než výtvarné. Tato aktivita pak zůstává jako zdroj informací pro žáky, nebo může být i výstupem projektu. Například projektovou výukou zaměřenou na historii o vesnici, městě, se žáci dovídají o stavbách, osobnostech, lidových zvycích, odívání – kroje, aj., získávají vedlejší produkty k cílové rovině, kterou může být výstup na veřejnosti formou přednášky. Ale třeba v projektu týkajícím se recyklace odpadů, kde žáci získávají znalosti z různých oblastí (jazykové komunikace, matematiky a její aplikace aj.) se stává výtvarné řešení - zpracování odpadů – finálním výstupem celého projektu.

⁸⁾ ROESELOVÁ, V. Řady a projekty ve výtvarné výchově, Praha: Sarah, 1997, s.30.

O námětu, který si učitel připraví, je dobré s dětmi hovořit. Seznámit je s možným řešením. Vhodně zvoleným tématem a motivací děti pak samy mohou nacházet cesty dalšího tvoření. Například „*Příběhem klubíčka*“, kde jde o zachycení, hru linií v různých směrech, cesty, cestičky, pěšinky, kudy procházejí – různé síly čar – až po zachycení našich prožitků, pocitů, které v nás bloudění evokuje – spleti čar, až po barevné ztvárnění daných pocitů. I ty nejobyčejnější náměty z přírody se dají rozvinout do výtvarné řady, jako je například voda, cesta, les apod. Nezvyklé náměty, které se neopakují, vedou žáky k výtvarné i myšlenkové aktivitě.

2.4 Námět a výtvarná technika

Spojení námětu a technického provedení se utváří různými způsoby, které vyplývají z metodických záměrů učitelů. Při seznamování s výtvarnými technikami je role námětu potlačena. Ale naopak žák si může zvolit sám techniku pro daný námět. Každý přístup je dobrý, pokud směřuje k společnému cíli a tím je samostatnost, originalita, přemýšlení nad daným problémem.

Nejčastěji se děti seznamují s výtvarnými technikami hromadně, společně. Ale jestliže si má dítě vytvořit svůj vlastní výtvarný názor, je dobré ho ponechat nalézat, experimentovat s technikami, nástroji a tak nacházet cesty k osobitým výrazům. Dokáže se plně soustředit na vlastnosti materiálu bez obav z výsledku, nezatěžuje se tvarem a prostředím. Zde se jedná třeba o začátky práce s barvou, velikosti štětců a jiných prostředků.

Materiál se může stát také podnětem, motivem k vymýšlení námětů. Jedná se o různé obtisky, hry s přírodninami, kde náhodný výsledek teprve vede žáka k zamyšlení se nad možným námětem. Výsledky jsou různé, každý má své osobité řešení.

Snahou učitelů by mělo být, aby námět i technika byly ve vyváženém vztahu.

2.5 Výtvarné techniky používané na 1. stupni

Výtvarné techniky zaujímají významné místo v postavení dnešní výtvarné výchovy. Názory se různí a předmětem uvažování jsou nám kladeny otázky. Máme se

zabývat osvojováním výtvarných technik? Je třeba, aby žáci ovládali všechny výtvarné techniky? Máme žáky ovlivňovat při volbě výtvarné techniky? Na otázky, kterých je daleko více, nelze jednoznačně odpovědět. Je na nás, učitelích, jakou cestu si zvolíme, jak budeme přistupovat k osvojení výtvarné techniky. Návodnost vede k nesamostatnosti, direktivní postoj ovlivňuje tvořivost. Pokud děti experimentují, samy objevují vlastnosti materiálů, nástrojů, rozvíjejí si tak odvahu, zvědavost a sebevyjádření. Nejpříjemnější je zpočátku při seznamování společná cesta. Pokud je podnětná, žáci si dokáží zvolit prostředky a uplatní svůj individuální vztah k tématu.

Při osvojování výtvarné techniky je vhodné dětem nabídnout jednoduché výtvarné hry, prosté náměty, kde nemají obavy z výsledků, nezabývají se řešením tvaru, prostředí. Je možné také využít seznámení s technikou v motivační části. Třeba hra se stopami dlaní, chodidel, různých razítek nás přivede k tisku z výšky.

Osvojování výtvarné techniky, aby se stala platným nástrojem výtvarného vyjadřování, je náročné. O skutečném osvojení se dá hovořit tehdy, pokud žák využívá technologické i výrazové vlastnosti dané techniky. Porozumění technice vyžaduje mnoho času a ten ve výtvarné výchově není. Podle vlastního zájmu žáci některé techniky upřednostňují a jiné dávají do pozadí. Během času si tak oblíbí třeba kreslířskou, malířskou nebo jinou techniku.

S dalšími doplňujícími technikami se žáci seznamují postupem času, v souvislosti s námětovými strukturami. Jako jsou například tematické, námětové řady, různé výtvarné projekty.

Pokud je ponechána volba vyjadřovacích prostředků zcela na dítěti, je předpoklad, že si najde schopnost vcítit se do povahy materiálů a nástrojů, což se odrazí v jeho potřebě se vyjádřit. Uvolněný vztah k materiálům a nástrojům si uchovají až do dospívání. V krajním případě však mohou být ochuzeni o postupy, které nebyli sami schopni objevit.

Ve výtvarné výchově rozlišujeme tyto výtvarné techniky: kresba, malba, grafika, plastická a prostorová tvorba.

2.5.1 Kresba

Je nejpřirozenější výtvarnou činností, která dítě doprovází na každém kroku. Malé dítě pokládá tužku za zajímavou hračku, která na rozdíl od jiných hraček zanechává viditelnou stopu. Základem kresby je především linie, čára, bod, jejich seskupení, hromadění.

V dětském výtvarném projevu se kresba objevuje ve třech podobách:

- 1. kresba z představy** – zde se odrážejí zkušenosti a bezprostřední zážitky, prožitky dětí. Soustředěné prožívání her, inspirace literaturou, hudbou jako zdrojem motivace vede k rozvíjení fantazie.
- 2. kresba motivovaná skutečností** – odráží vztah dítěte ke skutečnosti, to, co ho bezprostředně zaujme. Setkáváme se zde s individuálním pohledem na skutečnost. Různým řešením námětových variant žák objevuje mnohotvárnost světa a snaží se ho pochopit.
- 3. kresba návrhová** – rozpracovává námět pro realizaci v jiném materiálu. V náročnějších zadáních pomáhá dítěti při ujasňování tvůrčích představ.

Děti mohou kreslit klasickými kreslicími technikami, ale i různými nezvyklými nástroji. Podle způsobu práce můžeme kresebné techniky rozdělit na techniky suchou stopou nebo techniky mokrou stopou.

Technikami suchými kreslíme přímo, nástroj nenamáčíme do tekutiny. Patří sem tužka, rudka, uhel.

Technikami mokřými kreslíme s použitím tekutiny. K těmto technikám řadíme perokresbu, kresbu dřívkem, kresbu štětcem, kresbu fixy.

Na prvním stupni volíme nejdříve kresbu dřívkem různě seříznutým, vypsáním fixem namáčeným do tuše, až později kresbu perem. Příliš velkým přitlakem na pero vzniká křečovitá kresba. Je vhodné zpočátku dětem umožnit předkreslení tužkou.

Kresebné techniky se dají úspěšně kombinovat mezi sebou a také s malířskými technikami. Jedná se například o často užívanou techniku kolorování nebo lavírování kresby tuší, vodovými barvami. Dochází zde k propojení kresebné přesnosti, dokonalosti tvarů s barevností podtrhující charakter.

2.5.2 Malba

Malba je výtvarná technika, která pracuje s barvou. Barvy jsou všude kolem nás. Aniž si to uvědomujeme, barvy k nám promlouvají. Barva dokáže potěšit, ale může být také nositelkou špatné zprávy, významu, symbolu. Často je význam barvě připisován ve spojení s životní zkušeností. Vnímání a prožívání barev nabývá již u malých dětí specifickou neverbální komunikaci. Symbolická barevnost u dětí již v útlém věku vychází z typických situací běžného života, například tráva je zelená, střecha červená, voda modrá. Později se přesouvá pozornost na výtvarné kvality barevné kompozice a její estetické účinky. Charakter malířského projevu podmiňuje barevné cítění dítěte. Na utváření malířského projevu má významný vliv typologická orientace žáka. Děti se sklony k introvertnímu typu se dokáží vcítit do výrazové řeči barev.

Stejně jako kresba se malba projevuje v několika základních podobách:

- 1. malba z představy** – spojuje obsah a výraz ve výtvarném pojetí. Zpočátku nevyžaduje soustředění na linii, tvar nebo podobu. První pokusy navazují na již existující znaky z dětské kresby, z kterých děti sestavují příběh, námět a doplňují je jednoduchou barevnou škálou. S narůstajícími zkušenostmi děti objevují nové výtvarné a výrazové hodnoty barev a jejich odstínů.
- 2. malba motivovaná pozorováním skutečnosti** - se v pojetí dětí liší, je volnou parafrází viděného. Škálu barev, barevné kontrasty, vztah motivu a pozadí, jednoduchost nebo komplikovanost barevné skladby objevuje každý podle svého individuálního vidění. Jako nosný prvek se pak objevují podněty, které zaujaly pozornost. Přílišné lpění na věrném malířském zpracování viděného může vést k nechuti, může se stát brzdou malířského projevu. Zde je třeba rozvíjet individualitu dětí, hledat způsoby, jak nesvazovat dětskou představivost, ale naopak ji rozvíjet. Je vhodné využít různých materiálů, netradičních modelů, které si mohou děti osahat, sestavit z nich samy model.
- 3. malba návrhová** – řeší varianty výtvarných etud. Děti zkoumají různé vlastnosti barev, barevných vazeb, jejich výrazové a dekorativní účinky. Pokud se ve výuce objevuje práce s materiálem, může návrhová malba sloužit jako příprava realizace v jiném materiálu.

Nejčastěji užívanými technikami na prvním stupni jsou akvarelové – vodové barvy, anilinové barvy, temperové barvy, barvy remakol, malba suchým pastelem, malba olejovým pastelem, malba voskovým pastelem.

Stejně jako u kresby se malířské techniky dají různě kombinovat. Malovat, lazurovat, roztírat, stírat a další možné techniky můžeme s dětmi provádět bez omezení. Při práci s barvou používáme štětce různých materiálů a velikostí, špachtle nejčastěji vyrobené svépomoci z kartonů, umělých hmot, houbičky aj.

2.5.3 Grafika

Grafika je výtvarná oblast, v níž samotná kresba není konečným cílem práce, ale spíše předlohou nebo inspirací. Finální výsledek bude jiný, odlišný, bude jím otisk nebo tisk. Děti dokážou pochopit samostatně řadu technik, ale nejsou schopny objevit vyjadřovací prostředky grafických technik. Nejdříve se seznamují s principy tisku a postupně spojují výtvarné úkony vedoucí k finální podobě grafického listu. To může trvat i několik let, než žák dokáže předvídat, co způsobí stopy rydel a jiných nástrojů. Důležitá je důslednost při seznamování se základními technikami pro vznik správných pracovních návyků a tak předcházení nebezpečí úrazu.

Hlavním znakem grafiky je rozmnožování výtvarné práce formou tisku z výšky, z hloubky nebo z plochy.

Volná grafika klade základy grafického vyjadřování. Dítě se základy grafických zkušeností hledá, jak vyjádřit méně konkrétní představy a pocity. Je to jeden ze způsobů vyjádření našeho světa specifickými výrazovými prostředky. Zpočátku vychází dítě z linie nebo tvaru, které doplňuje zpracováním některých ploch. Poznává zrcadlově převrácený otisk, s kterým se učí v řešení úlohy počítat. Promýšlí plochy, uplatnění kontur, jak, za jakým účelem využít stopy grafických nástrojů. Projevuje se zde grafické myšlení, kdy žák objevuje, že do malého formátu matrice nelze zaznamenat vše, co by chtěl. Vyhledává podstatné rysy, oprostěné od přemíry detailů.

Užitá a propagační grafika předpokládá rozvinuté racionální myšlení. Žák musí již v návrhu uvažovat o funkci předmětu a tomu pak přizpůsobit výtvarné řešení, respektovat zvolený materiál a hledat různé varianty řešení. Užitá grafika navazuje na

zkušenosti získané ve volné grafice. S užitou a propagační grafikou se žáci seznamují později až na druhém stupni vzdělávání.

Na prvním stupni se užívají *přípravné grafické techniky*, ke kterým se řadí gumotisk, rytá kresba, odkrývací technika na voskovém podkladu, monotyp, protisk, hra s otisky. Dále sem patří *techniky tisku z výšky* – tisk z šablon, tisk z koláže, papírořez, sádroryt, linoryt. *Techniky tisku z hloubky* – papírorýt, suchá jehla. *Techniky tisku z plochy* – monotyp, sítotisk.

Mezi nejčastěji používané techniky patří různé otisky přírodnin, drobných předmětů. Děti se tak seznamují s principem tisku. Současně se tak v nich probouzí a rozvíjí fantazie, představivost o okolním světě. Na otisky mohou navázat kresbou, malbou i jinou grafickou technikou. Vhodnou technikou je také tisk z koláže, kde je možné různé kombinování materiálů, jako je papír, různé textilie, motouzy. Pokud není na škole lis, tak volíme zpočátku menší formáty pro ruční tisk. Mladším dětem pomáhá k pochopení úlohy rydla odkrývací technika na voskovém podkladu – vosková rezerva.

Do jaké míry děti grafiku na prvním stupni zvládnou, záleží na jejich schopnostech, na vedení výuky, ale také na podmínkách, které grafice vytváří škola.

2.5.4 Plastická a prostorová tvorba

Tvorba navazuje na první dojmy, s kterými se děti setkávají od svého narození. Různými úchopy vnímají povrchy a jejich kvality, jako je drsnost nebo hladkost, tíhu nebo lehkost. Vedle způsobu vnímání světa barev, linií, bodů a ploch se otvírá prostor pro vnímání trojrozměrné. Modelováním a konstruováním se děti učí vnímat tvary ze všech stran. Každá tvárná hmota podněcuje touhu ztvárnit ji podle vlastních představ. Vedle vizuálního vnímání se rozvíjí hmatové vjemy, nejen pro pozorování, objevování, rozlišování, ale také pro zpracování různých materiálů.

Zpočátku se děti učí poznávat vlastnosti materiálu různými experimenty, hrami. Později, kdy dochází k vědomému tvarování materiálu, se dostávají k záměrnému plastickému projevu.

Prostorové cítění zpočátku bezděčné se rozvíjí na soustředěné vnímání světa kolem nás – prostředí, prostoru, v kterém žijeme. Počáteční prostorové zkušenosti děti získávají při hrách se stavebnicemi. Na tyto hry navazují prostorové etudy z jiných

prvků. Kde dítě zkoumá vzájemné vztahy hmot, využívá kontrastu a objemů a promyšleně tak řeší prostorové objekty.

Jak a v jaké míře se na školách věnují prostorovému a plastickému vyjádření, závisí na možnostech školy, na zaměření učitele.

Prostorové vyjadřování se zabývá:

1. modelováním z představy - vychází z dětských zájmů, pro které je typická lidská nebo zvířecí postava, která je předmětem plastického provedení. Na figurální modelování navazuje okruh námětů souvisejících s přírodou. Jak dítě vnímá plastické hodnoty a dokáže se jimi vyjadřovat, je závislé na jeho představivosti. Plastická tvorba z představy využívá především modelování a tvarování.

2. modelování, motivované pozorování skutečnosti – navazuje, využívá různé techniky malby, kresby, grafiky. Na frotáže, koláže, různé přírodní povrchy lze plastickými otisky, modelováním vytvořit plastický přepis. Skutečnost můžou děti objevovat také prostřednictvím tvarování, kde využíváme materiálů jako je papír, látky, dráty. Výtvarné objekty takto vzniklé, se často skutečnosti nepodobají, ale mají věcnou podobu a svobodný dětský výtvarný projev.

3. výtvarné hry a prostorové etudy - při výtvarných hrách dítě spontánně objevuje, jak s materiály zacházet, jak je tvarovat, modelovat a vzájemně kombinovat. Těmito hrami si rozvíjí hmatové prožívání světa, vlastnosti různých materiálů.

Etudy navazují na modelování a tvarování, jejich pomocí děti poznávají souvislosti plastické a prostorové tvorby. Kompoziční etudy jsou pro děti na prvním stupni složitější, je třeba, aby chápaly a dokázaly vnímat jednotlivé kroky a své výtvarné myšlení uplatnily v prostorové sestavě.

Mezi vhodné materiály pro plastickou a prostorovou tvorbu patří:

Plastelína, modelovací hmota, kterou používáme u nejmladších dětí pro figurální i reliéfní zpracování.

Modurit, modelovací bílá hmota podobná plastelíně, která hnětením v ruce změkne. Tvoříme plastiky a reliéfy menších rozměrů. Hotové výrobky můžeme upravovat pečením, kdy dostanou přirozenou hnědou barvu. Vařením výrobek ztvdne a ponechá si svoji bílou barvu. Jeho povrch pak můžeme upravovat – malováním, lepením a vrstvením jiných materiálů – písek, koření.

Sochařská hlína, která se pro svoji měkkost a tvárnost dá velmi dobře zpracovat. Základem modelování z hlíny je přidávání a ubírání hmoty. Hlínu zpracováváme na podložce nebo na plátěném ubrousku. Využíváme různé speciální nástroje jako jsou špachtle, modelovací očka, štětce, ale také dřívka, brčka, drátky, přístroje a mnoho jiných již nepotřebných věcí. Nejdříve děti hlínu válí, koulí, seznamují se jejími vlastnostmi. Později mohou vytvářet jednoduchý reliéf, do kterého obtiskují různé předměty – mušle, knoflíky, razítka, části těla – chodidla, ruce, ryjí jednoduchý námět do připravené destičky. Variantou reliéfu je kachel, plochá deska, na kterou děti spontánně modelují, nebo ji prořezávají. Pokud zvládají základy práce s hlínou, můžeme přistoupit k figurální keramice a dekorativní. Hotové výrobky se nechají dostatečně vyschnout a pak se vypalují. Některým ponecháváme půvab přirozeného výpalu, jiné můžeme glazovat, dotvářet různými práškovými pigmenty. Pokud se učitel na škole chce věnovat práci s hlínou, je třeba se seznámit s péčí o ni – s jejím uchováním a jejími vlastnostmi, ale také způsoby vypalování. Důležitá je také organizace a příprava prostředí. Je to práce náročná a zdoluhavá, ale z vlastní zkušenosti vím, jak velice přínosná pro děti. Při práci jsou uvolněné, otevřené, uplatňují fantazii, představivost, nebojí se, mají odvalu, která nám dospělým někdy chybí. Každý vypálený výrobek je originální, čekání na vypálení je plné vzrušení a pak přichází obdiv – dětí, učitelů, rodičů.

Odlévání do sádry – reliéf otisků stop. Je vhodné odlévat sádro do modelované plastelínové, nebo hliněné matrice. Technika je jednoduchá a doplňuje výuku již u nejmladších žáků. Nabízejí se různé náměty - otisky kůry stromů, rohožek, dlažby, chodidel, ruky. Hotové odlitky se mohou zvýraznit roztíráním práškových barev. Z odlitých částí můžeme ve škole instalovat sbírku.

Pro práci s *materiály*, které se *dají tvarovat*, se nabízí celá řada možností. Některé jsou plošné, jako třeba plech, fólie. Jiné mají spíše lineární charakter, například motouz, drát. Některé materiály působí jak plošně, tak lineárně. Jsou to třeba drátěné pletivo, papír.

Papír patří mezi nejvhodnější materiál pro tvarování. Jak jsem se již zmínila má schopnost zdůraznit linku nebo plochu. Papír můžeme mačkat, vrstvit, lepit, prostíhávat – ponechat mu jeho měkkost. Kašírováním – papír spojíme s lepidlem, škrobem – se blížíme k modelování a papír je po zaschnutí tvrdý. Dá se pak upravovat malbou, dolepováním, provlékáním jiných materiálů jako jsou látky, motouzy, drátky,

knoflíky. Kvality, povrchy papíru dovolují dětem svobodně, otevřeně vyjadřovat svůj záměr k danému objektu. Je dobré mít na škole zásobu různých druhů papíru. Od hedvábných, toaletních až po tvrdé lepenkové. Jak plastiky, tak reliéfní zpracování papíru lze bez omezení kombinovat s jinými technikami – malbou, kresbou, koláží. Tvarování papíru by mělo být nepostradatelnou součástí výtvarné výchovy.

Podobné vlastnosti jako papír má *alobalová fólie*. Může se stříhat, stáčet, ohýbat. Na rozdíl od papíru drží alobal po natvarování svůj tvar. Pokud chceme do fólie lehce tepat, musí být podložena látkou. Lze také provádět různé otisky, vytlačování.

Pro tvarování je vhodný *drát a pletiva* různé síly a materiálu. Nejtvrdnější jsou dráty měděné, mosazné a hliníkové. Dráty se dají kombinovat s jinými tvárnými i stálými materiály. Jako jsou například motouzy, papír, textil, kamínky, korálky, dřevo a mnoho dalších. Pletiva mohou být využita na plastiky větších formátů, také jako podklad pro spojení s dalšími materiály.

Prostorová tvorba v sobě zahrnuje také konstruování z různých prvků jako jsou stavebnice, průmyslové odpady, přírodní prvky. Prostorově vytvářet se dá jak ve třídě, pracovně, tak i v přírodě. Výtvarnou činnost je třeba nastavit tak, aby vyvolávala vlnu dětského zájmu. Mnohé děti, které nemají výtvarné nadání, při práci s barvou nepociťují uspokojení, najdou právě uplatnění, radost, pocit, že něčeho hmatatelného dosáhly právě v rukodělných výtvorech. Vytvářením a přetvářením staví něco nového, co jim umožňuje komunikaci s vnějším světem.

Praktická část

3. Výtvarná výchova dříve a dnes

Hned v úvodu této kapitoly musím nejdříve objasnit pojem *dříve*, kterým jsou myšleny počátky mého učitelského působení, a to je polovina 90. let.

Čerpala jsem mnoho ze svých zkušeností učitelky mateřské školy, kde jsem učila od roku 1982. Na základní škole učím výtvarnou výchovu od roku 1986. Od počátku vyučování výtvarné výchovy mi bylo jasné, že tento předmět nelze vyučovat jako ostatní předměty, které mají svá pravidla, normy, jasná kritéria. Počítat, psát se učíme podle společných, většinou stejných pokynů. Dá se kreslit, malovat, vytvářet podle daných pravidel? Možná, ale pak se nerozvíjí dětská spontánnost a fantazie. Vypovídaly o tom obrázky na chodbách škol - byly převážně námětově stejné. Tak se mnohdy vyučovala výtvarná výchova na školách. Osnovy svým pojetím dávaly učiteli možnost, aby si učivo rozplánoval, jak jemu vyhovuje, ale aby přihlížel k místním, politickým, kulturně společenským a klimatickým podmínkám. Ve výtvarném osvojování skutečnosti se často objevovala témata oslav VŘSR, májové dny, dny osvobození sovětskou armádou aj. Soutěže, které byly v té době aktuální, se týkaly převážně těchto okruhů. K dispozici byly metodické příručky k výtvarné výchově z roku 1976, 1984, 1987 a 1990. V metodikách jsou rozepsány kapitoly od pojetí předmětu, kde se objevuje ideově politická výchova, proletářský internacionalismus, socialistická společnost aj., charakteristiky předmětu v jednotlivých ročnících, metody práce, výtvarné techniky až po plánování práce, kterému je věnovaná převážná část knihy. V úplném závěru metodik byl návrh ročníkového časového plánu. Tedy závazný harmonogram na celý rok. Metodika dávala mnohým učitelům *návod, jak učit* výtvarnou výchovu. Proč něco vymýšlet, když to máme připravené se vším všudy s podrobným popisem a daným tématem? Některé náměty z metodik jsem využila jako inspiraci a dále si je upravila podle svého zvážení. Celou metodiku jsem podrobně pročetla až teď při psaní diplomové práce. Nad mnohými řádky v ní se pozastavuji a uvědomuji si, jak nás doba svazovala, vedla k pasivitě, jednostrannosti, která bohužel na některých školách přetrvává.

Po roce 1989 přišlo do škol uvolnění, hlavně co se týká politického tlaku. Z osnov se vypouští námětové situace s politickým podtextem. Učitelé se zaměřují na tvořivost, výzdobu tříd, chodeb. Stále vítězí *finální produkt* nad prožíváním, cítěním a komunikací, který má svým estetickým projevem působit na širokou veřejnost. Mnohé dětské výtvary svojí dokonalostí, čistotou provedení dospělého až fascinovaly. Pochvalu získal učitel, jak dobře žáky vede. Ano, šikovným, nadaným žákům stačilo nasměrování učitelem a úspěch se dostavil. Ale za jakou cenu ? Požadavky veřejnosti tak mnohdy přiváděly učitele k prosazování svého vkusu, dospělého člověka, který vidí svět úplně jinými očima a docházelo tak k potlačování individuality.

Těžce se učitelům opouští to, co mají dlouhá léta zažitá, závazné osnovy a metodické příručky, které jsou na mnohých školách jako jediná literatura o výtvarné výchově. Učitelé nemají možnost se setkat s novými přístupy, porovnávat je. Mnohdy na školách přetrvávají požadavky vedení, na výzdobu školy, účast na soutěžích ...

V roce 1996 vydává ministerstvo školství Vzdělávací program Základní škola, podle kterého se učilo na naší škole. Jak jsem se již zmínila v historické části mé práce, obsah učiva byl volně rozvržen na tříletá období. Bylo na učiteli, jak si učivo rozdělí do ročníků. Obsah učiva byl rozdělen na tři oblasti:

- výtvarné vyjádření skutečnosti
- užité práce dekorativní a prostorové
- výtvarné umění a životní prostředí

V závěru každého období bylo napsáno, co by měl žák umět. Osnovy takto zvolené dávaly učitelům dostatek prostoru k uplatnění vlastních přístupů a pojetí výuky. Podle těchto osnov si učitel udělal stručný plán na celý rok, který postupně doplňoval, obměňoval témata. Struktura takto pojaté výtvarné výchovy se stále zaměřuje na dovednosti dětí, na praktické a teoretické poznatky. Pozvolna se však upouští od líbivých prací. Otevírá se pomalu prostor pro tvoření na základě citových a smyslových prožitků dětí. Námětově se spojuje výtvarná výchova na 1. stupni s jinými předměty jako je prvouka, literatura aj. Vytvářejí se tak řady, které předcházely soudobým námětovým a metodickým řadám.

Současná koncepce vzdělávání ve výtvarné výchově preferuje individualitu každého dítěte. Je na učitelích, aby odhalili možnosti každého dítěte a byli mu nápomocní na jeho cestě za poznáním. Aby nacházeli nové a nové způsoby, jak

zaujmout co nejvíce žáků. K tomu je nám právě nápomocný RVP ZV. Základní učivo výtvarné výchovy je dáno jen rámcově, poskytuje prostor, pro svobodnou volbu metody. Jakou cestu si učitel zvolí je zcela na něm. Vytváří si vlastní model výtvarné výchovy, kde využívá náměty, motivace, postupy a techniky. Učitel by neměl být pouze autoritou, která předává dítěti informace, návyky, sleduje výsledky a pak hodnotí. Měl by být žákům partnerem, který předává, nabízí, napomáhá k uskutečnění daných cílů. Ale také vyslechne, doplní názory žáků. Tedy výuka provázána na komunikaci žáků a učitele. Jak se daná koncepce osvědčí, ukáže čas.

4. Hodnocení ve výtvarné výchově

„Tajemství výchovy spočívá v tom, zařídit věci tak, aby dítě bylo úspěšné, a pak je za to pochválit.“⁹⁾

Hodnocení nás provází celý život. Ve spojení se školou je to pojem s ní pevně spojený. Být úspěšný v tom, co děláme, je důležité. Právě tak je důležité pro dítě být úspěšné ve škole. Pokud se tak cítí, má o školu zájem, má zdravé sebevědomí a do školy se těší. Po dlouhou dobu v našem školství k sobě patřily a stále ještě mnohdy patří ve spojení s hodnocením *známky*. Je to způsob klasifikace od 1 do 5. Legislativa však dovoluje i jiné hodnocení jako je *slovní* nebo *kombinace* obou způsobů. Záleží na volbě ředitele školy, školské veřejnosti, pro jaký způsob se rozhodne. Každý ze tří uvedených hodnotících způsobů je správný, plní-li funkce hodnocení.

Hodnocení je funkční, pokud poskytuje žákovi a rodičům dostatek informací o tom, jak se dítěti daří, jakých výsledků dosahuje. Respektuje individualitu žáka, zaměřuje se na jeho silné stránky. Učitelé poskytují hodnocení informací o správném postupu, metodách při vzdělávání žáků. Ukazuje žákovi, jak své výsledky zlepšit, jaké k tomu využít prostředky. Motivuje žáka k dalšímu učení. Hodnocení působí celkově na rozvoj osobnosti žáka. Jeho prostřednictvím se utváří žákovo sebepojetí, hodnocení sebe sama. V předmětech výchovného zaměření, mezi které patří také výtvarná výchova, je hodnocena tvořivost, dovednost, spolupráce, aktivita v činnostech a vztah k nim, schopnost sebehodnocení a hodnocení druhých.

Rodiče často nezajímá, co dítě ve škole prožívá, ale jaké má výsledky. V českých školách jsou to zpravidla *známky*, které mají být výpovědi žákova snažení ve škole. Je systém, který je po mnoho let v naší společnosti vžitý správný? Co vlastně znamená jednička, dvojka? Dokáže žák, rodič bez vysvětlení poznat z dvojky, jak zvládl látku? Jakého dosahuje pokroku, kde přidat? Kde jsou zhodnoceny jeho individuální schopnosti? atd. Znamka odsouvá touhu učit se a dovídat se něco nového na honbu za lepší známkou. Mezi dětmi, i rodiči tak vzniká boj o jedničky.

⁹⁾ HOUŠKA, T. Škola je hra. Praha: Tomáš Houška, 1993, str.69.

Mnohdy jsou za dobré známky odměňováni. Dítě pak v touze uspět, uspokojit představy rodičů může začít podvádět, chovat se sobecky k ostatním. Děti se tak neučí se zájmem o to, co se učí, ale pro dobrou známku za každou cenu. Jednou z nich vyrostou dospělí lidé a vlastnosti, které získají, si ponesou s sebou. Jaká to bude společnost?

V neposlední řadě je to učitel, který se potýká ve svém výchovném procesu z rozporuplným významem známkování. Kromě hodnocení práce žáka se zde odráží i výsledek jeho práce. Jak to vše vměstnat do jedné známky, která se zdá být tím nejjasnějším řešením? Jak být co nejspravedlivější, neublížit žákům? Tahle otázka mě provázela a stále provází po dobu mé učitelské profese. Musím zde podotknout, že učím na škole, kde je již pátým rokem pouze slovní hodnocení do 3. třídy. Ve 4. a 5. ročníku pak klasifikace.

Hodnocení výtvarné výchovy známkou je nejspornější ze všech předmětů. Jako učitele výtvarné výchovy, kde je známkování téměř nemožné, bylo pro mě hodnocení nelehkou záležitostí. Často jsem používala vedle známky doprovodné vysvětlení k práci dítěte. V předmětech naukových, kde převažuje paměťové učení, se dají nejsnáze výsledky kontrolovat. Tyto předměty pak preferují nad těmi, kde je hodnocení složitější. A tak je to u výtvarné výchovy, která bohužel mezi podružné stále patří.

Lze hodnotit tvůrčí schopnosti známkou? Jak? Pokud máme v dětech rozvíjet individualitu, spontánnost, fantazii....Výtvarné činnosti jsou subjektivní, kde neexistuje jediné, stejné, správné řešení. To bychom se potom vrátili do historie, kdy děti kreslily podle vzoru, podle učitelových představ a odklon znamenal neúspěch.

Proměna současné koncepce školy je postavena na komunikaci žáka s učitelem, na vytváření partnerských vztahů. Je potřeba také proměna ve způsobu hodnocení. Jak jsem se již zmínila, je zcela v kompetenci školy, jaké hodnocení si zvolí. Dokážeme známkou plnit správně současné funkce hodnocení? Konkrétně ve výtvarné výchově, jejíž obsahem je tvorba, vnímání, prožitek a komunikace?

4.1 Slovní hodnocení ve výtvarné výchově

Mezi pozitivní ve slovním hodnocení patří způsob informovanosti. Individuální vyjádření k žákovi. Nesrovnávání s ostatními. Každý jedinec je jiný, originální svým přístupem k učivu. Ve výtvarné výchově, kde se právě originalita projevuje ze všech předmětů nejvíce, nám dává slovní hodnocení prostor k otevřené komunikaci mezi žákem a učitelem, která mimo jiné hledá cesty k dalším řešením. Odstraňuje strach, úzkost, stres. Podporuje sebedůvěru.

Pro učitele je slovní hodnocení náročné na čas. Musí se naučit v průběžném hodnocení používat krátké, jednoduché a srozumitelné výrazy jak pro rodiče, tak pro děti.

V průběžném hodnocení hodnotit cíl hodiny, úseku. Příklad: ... *dokázal sis bez potíží poradit s prostorem celé plochy výkresu, práce se Ti podařila, ... máš bohatou představivost, neboj se však využít celé plochy výkresu. Tvoje práce tak bude působivější pro Tebe i ostatní...* V závěrečném hodnocení pak celkovou úroveň dosažených výsledků. Slovní hodnocení píšeme na naší škole formou dopisu ... *Milý Ivane je tedy adresované dítěti, kterého se týká. Popisujeme, co jsme skutečně viděli. Vyvarujeme se našich subjektivních pocitů jako ...mám radost, chválím Tě, jsi šikovný ...* Neznamená to, že nepoužíváme pozitivní hodnocení. Ta se dají nahradit slovy ... *daří se Ti, dokážeš, poradíš...* Vedle pozitiv se objevují i negativa, opět vhodně zvolená ... *zaměř se, pozoruj, zkoumej, soustřed' se...* . V hodnocení se také mohou objevit „návody“, co dělat s problémy. ... *snaž se pozorovat svět kolem sebe, pomůže Ti najít cesty k námětům, barvám...* . Ve slovním hodnocení nesrovnáváme s jinými žáky.

Příklad slovního hodnocení na závěr roku: 1. třída

...*Ve výtvarné výchově pracuješ s radostí a chutí. Jsi tvořivá, nápaditá, máš bohatou fantazii. Tvé obrázky upoutají pozornost ostatních pro svoji barevnost. Ráda si s barvami pohraješ, umíš je míchat a správně používat. Ke své práci využíváš i různé materiály. Dokážeš si poradit s prostorem celého výkresu. Nebojíš se ani různých technik, ke kterým přistupuješ s odvahou. Mezi Tvé oblíbené techniky patří malování. Ostatní osvojené techniky budeme dále rozvíjet a používat. Umíš se bez problému*

zapojit do práce ve skupině. Zde se učíš prosazovat své nápady. Započatou práci vždy dokončíš. Ráda nad svými obrázky, i obrázky svých kamarádů vyprávíš...

...Ve výtvarné výchově sis oblíbil témata o přírodě. Nejvíce Tě baví kreslit zvířata. Daří se Ti působivé obrázky, i když upřednostňuješ jen některé barvy. Dokážeš si zde pohrát s detaily, drobnostmi. Zkus nacházet zajímavosti i v jiných oblastech. Mezi výtvarnými technikami máš oblíbenou kresbu pastelkami a fixy. Neboj se využívat celé plochy výkresu. Při práci s různým materiálem sis našel větší jistotu. Raději pracuješ sám než ve skupině. Při rozhovorech nad obrázky jsi zatím neprůbojný a ostýchavý. Přitom Tvé obrázky, hlavně z přírody si zaslouží, abys nám o nich ve třídě vyprávěl...

Celé vysvědčení má asi dvě strany za každé pololetí. Dětem při předávání řeknu krátce v pár větách obsah. Doma v klidu si ho přečtou s rodiči, prarodiči...

5. Lekce hodin výtvarné výchovy

V přípravě na hodinu musím vědět, co budu s žáky dělat, jak a proč. Je to vlastně cíl a cesta k němu. Jakých metod použiji a jakou zvolím organizaci práce. Není dobré si dělat přesnou přípravu na hodinu. Jsme pak svázáni a výsledek tlačíme k naší představě, ne k představě dětí. Hodina se nemůže nikdy do detailů překrývat se skutečností. Důležitá je motivace, připravenost po stránce materiální a příjemná atmosféra prostředí, v kterém pracujeme. Pak dát dětem prostor k realizaci. Sledovat jednotlivé kroky k dosažení cíle a být nápomocná při individuálních potřebách dětí.

Připravenost na výuku je částečnou zárukou úspěchu. Za úspěch považuji zájem dětí dozvídat se něco nového a práce odpovídající jejich schopnostem. Ne vždy k tomu dochází. Někdy narážím na bezradnost při volbě samostatného výběru techniky nebo námětu. Stává se, že by někteří žáci zůstali u jedné techniky a témata by omezovali na oblíbené postavy z televize, počítačů. Většinou se jedná o chlapce. Zde musím zasáhnout a hledat vhodné metody, jak rozšířit obzor vnímání okolního světa i jinak. Na prvním stupni se dají děti dobře a lehce motivovat, na jejím základě se pak odvíjí zájem k určité činnosti, k uspokojení potřeby, dosažení cíle. Často se tak dostávám do role herce, dětského světa, abych udržela dětskou pozornost a poskytla dětem prostor ponořit se do tématu. Dlouhé výklady jsou pro děti nudné, nezábavné. Příroda, kterou máme v blízkosti naší školy, je pro děti tou nejlepší motivací.

Ukázky vyučovacích jednotek nenabízím jako předlohy, ale jako možnost k dalším úvahám.

5.1 Sen (tematická řada)

Cíl: žáci si výtvarnou činností rozvíjejí smyslovou citlivost, barevně vyjádří určitou náladu situace, zakreslí osobní prožitek založený na fantazijních představách propojených s realitou. Rozvíjejí si komunikaci založenou na vyslechnutí, pochopení, podělí se s ostatními o své zážitky.

Věková kategorie: 4. ročník

Pomůcky: balicí papír, suché pastely, uhly, vlnitý papír, temperové barvy, dřívko, voskové pastely, černý a modrý papír, hedvábný papír, psací potřeby

Organizace prostředí: děti sedí v motivační části na koberci, dále pracují u svého stolku

Časová dotace: dva dvouhodinové bloky výtvarné výchovy, jedna hodina slohu

Mezipředmětové vztahy: český jazyk - sloh

Motivace: a) Příběh „*Co mi vyprávěla vrána*“

Jmenuji se Anička, chodím do 4. třídy a jako každá správná holka mám plno kamarádek a hrozně ráda „lítám“ venku. Často zapomenu, kdy mám přijít domů a to je pak zle.... . Zrovna minule jsem došla pozdě domů, venku se už stmívalo a rodiče se moc zlobili. Rychle jsem si připravila úkoly, lehla jsem do postele a hned usnula, byla jsem za celý den unavená. A pak to někdy přišlo..... .

Když jsem šla jednou ze školy, stala se mi velice zvláštní věc. Na cestu přede mě přiletěla vrána a začala vydávat podivné zvuky. Ze začátku to znělo jako krákání, pak jako by se dusila a nakonec řekla: „Ahoj Aničko!“ Leknutím jsem poskočila. „Jak to, že mě zná? A jak je možné, že mluví lidskou řečí?!“ Pak jsem se uklidnila a slušně odpověděla: „Ahoj vráno!“ Vrána se zeptala, jestli mě může doprovodit. Tak jsme šly a vrána začala vyprávět:

„Vím, že to vše bude znít jako pohádka, ale mně se to stalo. Já nebyla vždy vrána jako nyní, ale byla jsem obyčejná malá holka - asi jako ty. A teď Ti povím svůj příběh.“

V jedné malé vesničce žila rodinka, ve které byli rodiče a dvě děvčátka. Holky to byly veselé, ale někdy až moc divoké. Rodiče byli vždy velmi zaměstnaní a neměli tolik času, kolik by si přáli. Dívky si často musely vystačit samy. Tak vymýšlely různé hry, schovávačky a honičky, ale hrály si i s panenkami a se zvířátky. Rády si hrály i venku a někdy zapomínaly na brzký návrat domů. To potom často slýchaly od mámy: "Kde lítáte, vrány?" Většinou se tomu potajmu pošklebovaly, aby to mamka neviděla. Ve svých hrách se později dostaly i ke kouzlům. V jednom slunném dnu je napadlo, že by mohly vyzkoušet i nějaké zaříkávačky. A opravdu se jim občas i něco málo podařilo. Pohnul se hrneček na stole, zavřely se dveře, setmělo se a podobné kousky. Obě z toho měly náramnou radost, i když se trochu bály, přesto je to lákalo a pokoušely se stále znovu. Při jednom pokusu se náhle zjevila postava a promluvila k nim: „Kde lítáte vrány?“ Děvčátka se tomu začala smát a vzpomněla si na mámu. Postava však dodala: „Jste obdařeny talentem a vůlí, máte velkou a širokou představivost, jen nesmíte svých možností zneužívat. Tak zbytečně nelítejte.“ Postava zmizela, holky nevěděly, zda se jim to nezdálo, zda na okamžik neusnuly. Ale když si vzájemně popsaly onen zážitek, zjistily, že to asi byla pravda. Obě se trochu vyděsily. Brzy však na vše zapomněly a dál se toulaly. Ale když se jednou zatoulaly opravdu daleko od domova, zjevila se opět záhadná postava. Byla moc rozzlobená z toho, že si děvčata nevzala její rady k srdci, a rozhodla se potrestat je. Proměnila děvčata v černé vrány.

Tak a teď lítáme po kraji a vyprávíme tento příběh děvčátkům a věříme, že alespoň ony se poučí a budou o našem příběhu přemýšlet. A že vždy, když se při hře zatoulají od domova, uslyší v dálce krákoravé varování :

„KDE LÍTÁŠ, VRÁNO! “

b) Diskuse: otázky týkající se příběhu.

Myslíte si, že se ten příběh skutečně stal?

Kdy se odehrával, co vám připomínal? (sen)

Proč se Aniče zdálo zrovna o vráně, koho jí vrána připomínala?

Co to jsou sny, jak vznikají a proč se nám zdají?

Víte kdy přichází?

Zdají se vám sny? Kdy? (nemoc, špatné zážitky, obavy z následujícího dne, radost, těšení se)

Zkuste si na nějaký svůj sen vzpomenout a povyprávějte nám ho.

Promítá se zážitek ze snu nějak do vašeho vstávání, do celého dne? Jak? (nálada)

Provedení:

1. krok – představte si, že je večer a vy uleháte do vašich postýlek. Zrovna tak, jako Anička v našem příběhu. Za celý den jste unaveni a ponoříte se do peřin. Jsou měkoučké a hebké, zrovna jako stopy pastelu, kterým budete kreslit na papír. Zvolte si takovou barvu, která je pro vás příjemná. Rozmazávejte pastel prsty, cítíte tu hebkost a nadýchanost?

Obr. č. 1 Moje peřina

2. krok – přichází spánek, usínáte, je noc. Zkuste papírovou špachtli a bílou barvou naznačit váš spánek. Rytím hřebínkem můžete vyjádřit povahu vašeho spánku.

Obr. č. 2 Spánek

3.krok - přichází sen, zavřete oči a na hedvábný papír nakreslete uhlem, tužkou pomocí čar, průběh vašeho snu.

Obr. č. 3 Sen

4. krok – probouzí se , s dobrou, nebo špatnou náladou, záleží na povaze vašeho snu. Roztrhněte si papír na dva kusy a namalujte barvami na jeden kus, pocity, s jakými jste se probudili z vašeho snu a na druhý kus pocity opačné k vašim. Využívejte míchání barev k dosažení odstínu, který nejlépe zachytí vaši náladu.

Obr. č. 4 Dobrá a špatná nálada

Jauch ma Hawaii! a je mei doctore.
 Ege kochte a d'anne mei wassers.
 Das koch more d'isch. Echte koch ei abge he
 Ege sch'le koch a ei je koch

Oglje praz, mrtava, mrazimilova.
 Pustila je me na mrtvini glavi, gde
 mi jamaše da jahaš mrtavost u
 dnu na mrtvini glavi dnu
 u oporotku do mrtvini dnu
 Kad je me oporotku do mrtvini

Ništa je
 do dno!

Reflexe:

(Jak přichází sen....., Sen a já, Můj sen, Setkání s mimozemšťany, atd.) Budeme si o vašich představách, zážitcích povídat. Kdo chce, může nám své dílo představit. Nyní arch se svými sny zavřete, protože je to minulost. Vzpomínejte jen na ty pěkné a já vám přeji, aby sny, které vás budou navštěvovat, byly jen samé radostné.

46

se objevily názory, že často je příčinou snu nevhodné chování, kamarádské vztahy, problémy ve škole a jiné. Ve výtvarné činnosti panovala klidná atmosféra. I když děti střídaly často pomůcky, vše probíhalo dobře. Delší časový úsek byl věnován poslednímu kroku. V závěrečné části se objevily nápadité názvy „snových příběhů“. Uspořádání jednotlivých kroků v jedno téma navedlo některé děti k poutavému vyprávění na závěr hodiny.

5.2 Projekt - Kam s ním?

Typ projektu: - střednědobý

- školní a mimoškolní
- směřující k získání dovedností

Smysl projektu: - žáci si rozšíří znalosti o třídění odpadů jako jeden ze způsobů péče o životní prostředí. Uvědomí si, že odpadový materiál mohou využít i k jiným účelům, než byl původně vytvořený. Své zkušenosti předají ostatním žákům školy.

Výstup: - žáci vyrobí z odpadového materiálu pomůcky – rekvizity – pro pohádku. Realizují zde svůj tvůrčí záměr při prostorové tvorbě.

Věková skupina: 5. ročník

Cíle: žáci si uvědomí - důležitost třídění odpadů

- přistupují k plnění stanovených cílů zodpovědně
- vysvětlí, proč třídíme odpady
- objasní nové pojmy
- jednotlivé poznatky zaznamenávají do přehledných archů
- vytvoří na PC vyhodnocení ankety
- vyrobí pomůcky z odpadů, netradičních materiálů
- spolupracují ve skupině
- zvládají komunikaci s dospělými osobami dle společenských norem
- získané poznatky rozšiřují veřejnosti

Způsob prezentace projektu: prezentace ve třídě – individuálně, ve skupinách – pro účastníky projektu.

Prezentace v posledním týdnu školní docházky, pro všechny ostatní spolužáky. (máme pouze první stupeň)

Způsob hodnocení: učitel - v rámci třídy po skončení projektu.

žáci – zhodnotí vlastní projekt a pocity z něj, co nového zjistili.

ostatními učiteli – pochvala, poděkování.

Kriteria hodnocení: ústní projev žáků – zpracování jednotlivých kroků – prezentace.

Estetická stránka zpracování. Tvořivost, originalita, fantazie, zručnost při manipulační činnosti z různým materiálem.

Časová dotace: 12 vyučovacích hodin (rozvržených do jednotlivých dnů)

Mezipředmětové vztahy: přírodověda – životní prostředí, informatika – práce na PC, český jazyk – sloh – práce na dané téma, anketa, výtvarná výchova – prostorová tvorba

Výuka: hromadná, skupinová, individuální.

Pomůcky: papíry na zápisy, lístky s názvy odpadů, slepá mapa obce, pastelky, lepidlo, pet lahve, různý odpadový papír, provázky, vlna, látky, encyklopedie, knihy, tavicí pistole, izolepa

Průběh projektu:

1.den: 2 vyučovací hodiny

Motivace: Vycházka do blízkého lesa. Mimo krásu přírody, kterou máme v bezprostřední blízkosti školy se nalézají v lese místa, která nepřispívají k dobrému pobytu v přírodě.

Pokračování ve třídě:

- Rozhovor na téma **JÁ a životní prostředí**. S žáky jsme si povídali o životním prostředí. (Co je to životní prostředí? Co vám zpříjemňuje pobyt u vás doma? Jaké prostředí je ve vašem okolí, co ho ovlivňuje? Co je odpad? Jak často chodíte do přírody? Kam? Co se vám tam líbí, nelíbí? Můžeme to nějak ovlivnit? Kam dáváte odpady z domácností? Výpovědi dětí o třídění odpadů, vliv odpadů na životní prostředí).
- Seznámení s názvem projektu. Objasnění pojmu projektová výuka. Organizace, naplánování jednotlivých kroků vedoucích k naplnění cíle

projektu. Časové rozvržení. Vytvoření obalu na vypracovávání úkolů, informace o zdrojích k získávání informací.

- Samostatná práce dětí (viz příložený pracovní list). Děti vše zapisují, kreslí, lepí do slohy s volnými listy.

Pracovní list č. 1 :

Úkoly ve škole (individuální práce)

K odpovědi vám pomůžou vedle vlastních názorů a zkušeností, encyklopedie, počítače, rodiče, pracovníci na OÚ a jiné zdroje.

1. úkol: Proč se mají třídit odpady?
2. úkol: Roztřídíte napsané názvy odpadů na lístcích do příslušných kontejnerů – plasty, papír, sklo. (Kontejnery si nakreslete a vybarvíte příslušnou barvou.)
3. úkol: Jak říkáme odpadu, který jste nezařadili? Zjistěte o něm nějaké údaje.

Úkoly pro domácí zpracování

1. úkol: Zjisti, kde jsou v naší obci umístěny kontejnery na odpad a zakresli do mapky naší obce.
2. úkol: Zjisti, kam se odvázejí kontejnery s odpady z naší vesnice.
3. úkol: Jak se nakládá s nebezpečným odpadem v naší obci?
4. úkol: Doneste odpady, na kterých jsme se domluvili.

2. den: 2 vyučovací hodiny

- Shromáždění přineseného odpadu – látky, různé pet lahve, papíry, vlny, provázky
- Samostatná práce podle úkolů na 2. pracovním listu.
- Skupinová práce – příprava dotazníku, ankety pro občany naší obce. Žáci se rozdělí na tři skupiny. Podle vylosovaného lístku (papír, sklo, plast) si dají název („ papíráčci, plastáčci a hadráci“). Zvolí si, kdo bude zapisovat, oslovovat. Podílí se společně na vytvoření jednoduchého anketního lístku a provedení ankety v odpoledních hodinách. Předvedení modelové situace ve třídě – zdvořilostní návyky.

Pracovní list č. 2 :

1. úkol: Co je to recyklace? Zjistěte, co se vyrábí z recyklovaných odpadů?
2. úkol: Přemýšlejte a napište, jak můžete vy ovlivnit, aby odpadů vznikalo co nejméně.
3. úkol: Vytvořte ve skupinách reportéry, kteří zjišťují, zda se třídí odpad v domácnostech v naší obci. Navrhněte a vytvořte jednoduchý dotazník. Oslovte každá skupina nejméně 10 občanů z různých rodin.

3. den: 2 vyučovací hodiny

- Kompletování informací z dotazníku, volba žáka, který zpracuje tyto informace v počítači i s grafem.
- Skupinová práce. Ve skupinách tak, jak se žáci rozdělili předešlého dne. Propojení slohového učiva, kde děti tvořily pohádku na čtyři daná slova – *zámek (sídlo), princ, princezna, čaroděj*. K pohádce vytvoří rekvizity. Jednotlivé materiály se prolínají – např. základem pro výrobu zámku je plast, ale žáci využívají i různé druhy papíru. Nejdříve si děti promyslí, jaký základový materiál využijí. Jak se bude jejich realizace odvíjet. Hovoří mezi sebou, domlouvají se. S předběžným záměrem seznámí učitelku. Na zámek zvolily prostorovou tvorbu, kde jsou základ plastové láhve. Pro ztvárnění postav prince a princezny papír a kašírovanou techniku. Na čaroděje reliéfní techniku založenou na papírovém podkladu a vrstvení různých látkových struktur.

4. den: 2 vyučovací hodiny

- Žáci pokračují na prostorové práci z různým odpadovým materiálem (dokreslování, malování, tvoření oblečení pro kašírované postavy z novinového papíru...).

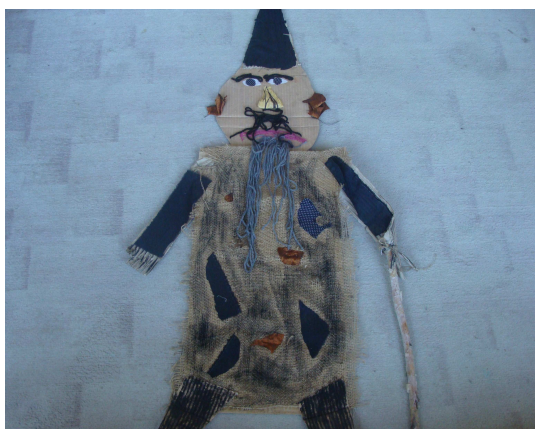
5. den: Prezentace ve třídě 2 hodiny - žáci učiteli, sami mezi sebou

- Prezentace probíhá v kruhu na koberci. Děti mají před sebou své složky se získanými poznatky.
- Společně s dětmi se vyjadřují k první straně projektu – nápaditost a celkovému pohledu na vedení, zpracování daného tématu.

- Jednotlivé kroky – úkoly procházíme společně. Děti se vyjadřují svůj osobní názor, doplňují, rozšiřují poznatky spolužáků z různých zdrojů.
- Zamýšlí se nad otázkami – Co nového jsem se dozvěděl? Líbila, vyhovovala / nelíbila, nevyhovovala mi projektová práce? Proč?
- Příprava na prezentaci pro školu. Jednoduchý scénář. Nácvik dvou pohádek s využitím rekvizit z odpadů.

6. den: Prezentace pro 1. stupeň ZŠ

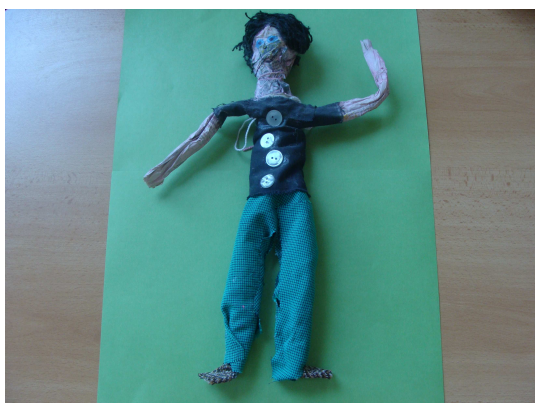
- Úvodem seznámí jeden žák ostatní s pojmem projektová výuka.
- Další žákyně popisuje průběh jednotlivých kroků. Určuje spolužáky, kteří daný krok přiblíží ostatním. Vysvětlí posluchačům pojmy nebezpečný odpad, recyklace. Seznámí je s prováděným dotazníkem v obci. Své záznamy předloží k nahlédnutí.
- Během prezentace nastávají situace, kdy se zapojí i posluchači do diskuse.
- Předvedení pohádek.
- Odměnou pro děti bude pochvala ředitele školy, všech vyučujících a doporučení realizovat výstavu na obecním úřadě.

Obr. č. 7 Čaroděj

Obr. č. 8 Zámek

Obr. č. 9 Princ

Obr. č. 10 Princezna

Obr. č. 11 Co jsme vytvořili

5.3 Jak vnímám pohyb

Cíl: žáci se učí vnímat hudbu jako jednu z forem výtvarného vyjádření, rozvíjí si výtvarnou fantazii, představivost

Věková kategorie: 4. – 5. ročník

Technika: kresba dřívkem tuší

Pomůcky: výkres, dřívka, tuš, tempery, vytrhaná postava z novinového papíru

Organizace prostředí: ve třídě na koberci, u stolků

Časová dotace: 2 vyučovací jednotky

Provedení:

A) Motivace: Hodina začíná poslechem moderní hudby – rychlejšího rázu. Děti sedí v kroužku na zemi. Po krátkém poslechu, reakce, otázky.

Jakou hudbu máte rádi, proč a kdy ji posloucháte?

Co si představujete, co vás napadá při poslechu této hudby?

S hudbou úzce souvisí tanec. Zkuste předvést nějaký pohyb, který by se hodil k této hudbě – (hraje hudba). Děti předvádějí pohyby rychlejšího rázu, snaží se přizpůsobit hudbě. Co kdybyste zkusily pohyby zpomalit – jsme roboti (ztlumím hudbu). Pozorujeme se a sledujeme hlavně ruce a nohy, jaké vykonávají pohyby.

Co se děje s naším tělem?

Vytváří pohyby, posuny vlevo, vpravo, dozadu, dopředu, nahoru, dolů. Pokud bychom úplně tyto pohyby zpomalili, tak vlastně v prostoru vytváříme svými pohyby čáry, linky, které jsou nezadržitelné, proměnlivé. Každý okamžik je jinde, ale v prostoru zanechá neviditelnou stopu.

Zkuste přivřít oči a sledujte pohyby svých rukou, nohou.

Co vidíte?

Dokážete to popsat?

Dal by se tento jev zakreslit?

Jak?

B) Samostatná práce dětí: Kresba vlastní představy pohybu k postavám, které si vytrhaly z novin a mají je nalepené na výkresu. Na závěr si mohly jednu postavu vybarvit barvou, která je pro ně příjemná, nepříjemná, podle toho, co jim pohyb spojený s tancem říká.

Obr. č. 12 Jak vidím pohyb

Obr. č. 13 Jak vidím pohyb

Obr. č. 14 Jak vidím pohyb

Reflexe:

Proč sis vybarvil postavu zrovna touto barvou? Proč v tobě vyvolává příjemné/nepříjemné pocity? Bylo pro tebe těžké zakreslit něco, co nevidíš? Proč? Máš jiný nápad, jak vyjádřit/ztvárnit pohyb?

Vlastní hodnocení:

I přes počáteční obavy, nad zvoleným tématem, jsem zjistila, že dobře zvolená motivace dokáže děti oprostit od běžných starostí v tomto věku, jako je stydlivost, výsměch a dokáží se uvolnit. Do motivace se zapojili časem úplně všichni, situaci brali vážně,

nestyděli se. Ve třídě panovala dobrá atmosféra (celou dobu hrála úplně tichounce hudba). Práce je bavila a dokázaly o pocitech, které mají, hovořit.

5.4 Barevný rok

Cíl: žáci si rozvíjejí citlivost a fantazii při míchání barev, objevují tak pokusem barvy charakteristické pro dané roční období

Věková kategorie: 2.ročník

Pomůcky: natrhané kousky balicího papíru, remakol barvy, víčka od zavařenin, štětce, fixy

Organizace prostředí: na koberci, u stolků

Časový úsek: 2 vyučovací hodiny

Mezipředmětové vztahy: prvouka – orientace v čase

Provedení:

A) Motivace: Tato hodina výtvarné výchovy se prolínala s předmětem Člověk a jeho svět, který ve 2. ročníku učím. Využila jsem opakování ročních dob spojených s výtvarným prožitkem, zaměřeným na barvy. Jak děti vnímají tu danou roční dobu barevně a proč ?

- posezení v kroužku na koberci, uprostřed na větší ploše balicího papíru jsou napsány roční doby. Děti dávají ruce na dobu, kterou si vyberou a říkají, co cítí, vidí – chlad, zima, horko, teplo, Vánoce....

- následuje nahrazení pocitů barvami, které vidí v ročních dobách. Opět přikládají ruce, dlaně a říkají barvy. Rozhovor o barevnosti v ročních dobách. V létě jsou barvy zářivé, zelená modrá, na podzim se modrá mění v šedivou... . Děti říkají, jak barvu zesvětlit, ztmavit, jak udělat růžovou, šedou... .

B) Samostatná práce dětí: Na kus utrženého balicího papíru malují – na každé období jeden lístek – jednou barvou, kterou mohly různě namíchat, tak následuje celý rok. Jak namalují útržek, zanesou na tu roční dobu, kterou malovaly. Než papíry zaschnou, děti si uklidí své pracovní místo. Pak následuje skládání a lepení jednotlivých barevných dílků k sobě do příslušné roční doby. Na závěr děti napíší na okraj archu ke každé době

35 36

Итак, ктѣе жсѣи

úsek byl dostačující. Tím, že chodily po třídě, střídaly činnosti, nebyly unavené. Při

společném hodnocení jsme zjistili, že nám hotový výtvar připomíná větrník a tak, jak se točí při větru pořád dokola, tak se točí i celý rok.

5.5 Příběh klubíček (metodická řada)

Cíl: žáci uplatňují výrazové vlastnosti náhodné a záměrné linie. Experimentují s různými druhy linie. Osvojují si výrazové možnosti při kresbě. Reagují na zrakové lineární proměny a jejich záznam.

Věková kategorie: 4. ročník

Pomůcky: pastelky, fixy, tuš, dřívka, klubíčka vlny, voda, hřebínky, lepidlo

Organizace prostředí: na koberci, u stolků

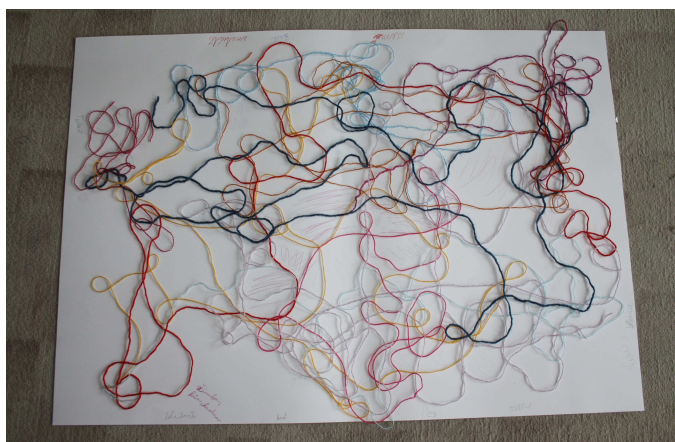
Časová dotace: 4 vyučovací hodiny

Mezipředmětové vztahy : matematika – geometrické útvary

Provedení:

Motivace: klubky vlny

1. příběh - „ Kreslíme klubíčkem“ – vytváření stopy vlnou na jednobarevné ploše papíru, nebo plátna. Každý má jiné klubíčko, barvu, sílu. Vzájemně se stopy vlny protínají a vytváří na ploše množství různých čar, na které se z různých pohledů díváme a hledáme zajímavosti, podobnosti, nahodilosti, které jsme vytvořili.

Obr. č. 16 Oblé čáry

2. příběh – představte si, že máte takové klubíčko vlny v ruce. Je kulaté, neposedné, chce se kutálet. Vezměte si fix, pastelku jedné barvy, přivřete oči a volně po ploše celého papíru kreslete linku, jako by se kutálelo klubko vlny. Prohlédněte si své *čarování*. Hledejte v linkách podobnosti, něčeho, co vytvořila náhoda. Zkoumejte a objevujte. Vezměte si kreslicí prostředky a dotvořte, co jste objevili.

Obr. č. 17 Skřítek

Obr. č. 18 Míče

3. příběh – děti sedí po 6-8 v kroužku na koberci. Vnitřek kruhu je vyložen balicím papírem, plátnem. Kutálením, podáním klubíčka kamarádovi vzniká „klubíčková kresba“. Hotová díla přichytíme špendlíky. Pozorujeme, komentujeme. Hledáme řešení, jak zachytit stopu vlny na papír.

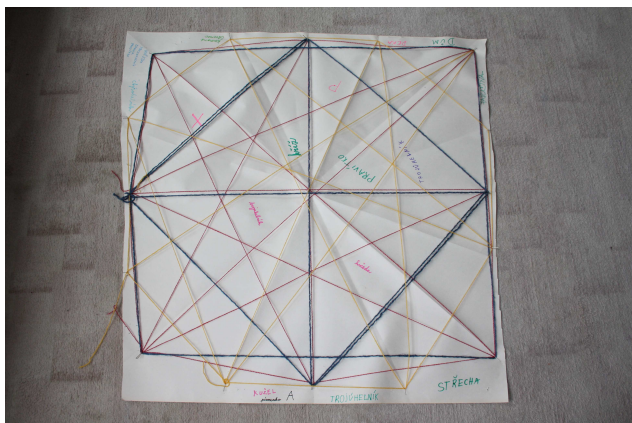
Porovnáváme předložená díla – V čem se podobají?

V čem se liší?

Co je ti příjemnější, proč?

Dokážeš říci, kde kolem sebe vidíš seskupení různých linek, čar?

Popiš jejich strukturu? (sít' pavouka – lomené čáry ve tvaru několikaúhelníku rovnoběžně nad sebou, klubko vlny – seskupení čar v různých směrech, obvaz – linky proplétané střídavě, pírko, jehličnaté stromy – dvěma směry, v prostoru, vlasy – linky vedle sebe – hustě...)

Obr. č. 19 Rovné čáry

4. příběh – „Účes“ - jedním z mnoha, kde vidíme seskupení čar, linek, jsou naše vlasy. Podívejte se na spolužáka před sebou, vedle sebe. Jaké má vlasy? (krátké, dlouhé, rovné, vlnité, hebké, tvrdé, černé, hnědé...). Jaký mají tvar? Co se ti líbí na kamarádově účesu? Zkuste vytvořit účesy mezi sebou.

Protože si hrajeme s vlnou, zkuste vytvořit vlasy z vlny. Nebude nás dnes zajímat obličej, ale pohled zezadu. Na výkres si nakreslete tužkou tvar hlavy a zkoušejte různě pokládat vlnu a vytvořit tak vlasy svého kamaráda. Potom nalepte na předkreslenou hlavu.

Pokuste se vedle nalepených vlasů z vlny vytvořit kresbou stejný účes.

Obr.č. 20 Moje kamarádka

Obr. č. 21 Můj kamarád

Reflexe:

Bavilo vás *čarování* s vlnou? Co nejvíce? Proč? Porovnejte, jak se vám konečná práce zdařila. Byla jednoduchá, nebo náročná? V čem? Proč? Vyjádřete se k práci svých spolužáků.

Vlastní hodnocení:

Hra s vlnou děti bavila. Nacházely zajímavé útvary jak při proplétání vlny, tak ve vlastní kresbě. Při „klubíčkové kresbě“ se snažily pracovat podle pravidel, na kterých se domlouvaly. Vymýšlení účesů kamarádům bylo pro ně zábavné. Při skládání, lepení vlny se u některých projevila menší zručnost a trpělivost. Možná by bylo vhodné dát chlapcům jiné téma, nebo z více témat si vybrat jedno.

5.6 Kočka leze dírou, pes oknem

Cíl: žáci rozvíjí tvořivost při práci s různým papírem a seznamují se tak s papírovou koláží. Objevují techniku tisku z koláže. Samostatně si volí dotvoření kresbou, nebo malbou.

Věková kategorie: 1. ročník

Pomůcky: různé druhy papíru - lepenka, proložky z bonboniér, knoflíky, lepidlo, pastely, pastelky, vodové barvy

Organizace prostředí: na koberci, u stolků

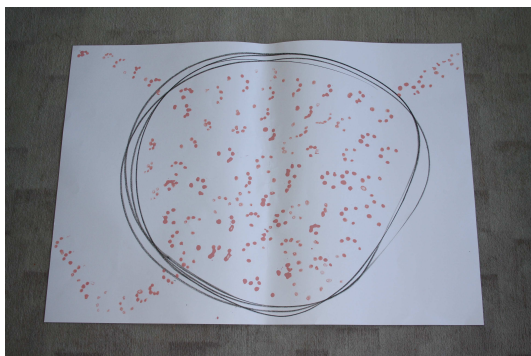
Časová dotace: 2 vyučovací hodiny

Mezipředmětové vztahy: hudební výchova - rytmus

Provedení:

A) Motivace: hrou na kočky a pejsky. Proměníme se v kočky a pejsky. Místo rukou máme pacičky. Jak vypadají pacičky kočky, pejska? (uspořádání prstů ruky) Jakou mají barvu? Znáte písničku *Kočka leze dírou pes oknem*? Na zemi na arch papíru nakreslete díru a okno. A protože jsme pejsci a kočky z pohádky budeme zpívat. V písničce se zpívá o dešti. Jak tak zvířátka běhala, zanechávala mokré stopy tlapek za sebou. (Prsty si děti namáčí v remakolových barvách naředěných ve víčkách od zavařenin). Písničku si zazpíváme několikrát.

Posadíme se a proměníme se opět v děti. Máte doma pejska nebo kočičku? Popište, jak vypadají.

Obr. č. 22 Kočka leze dírou.....

Obr. č. 23 pes oknem

B) Samostatná práce: Krátké vysvětlení postupu práce. Děti si vyberou z nabídky různého papíru a vystřihováním, skládáním a lepením vytvoří pejska, nebo kočičku. K dotvoření mohou využít i jiný materiál, knoflíky, vlnu, provázek aj. Vše pak nalepí na výkres. A protože je pejskovi, nebo kočičce smutno, uděláme hned dva. Víte jak? Obtiskem. Budou skoro stejní. (pojem koláž)

Natíráme hustší barvou, co chceme otisknout. (pojem matrice) Můžeme použít více barev, ale v počátku je dobré zvolit si dvě. Při ručním tisku dětem pomáhám v přítlaku

na matrici. Výběrem z nabídnutých technik si děti dotvoří obrázek podle fantazie – reagují na písničku v motivační části. Kdo bude hotový, může dotvořit i matrici. Hotové výrobky jsme naskládali k tlapkám a příslušným otvorům – okno, díra.

Reflexe:

Co tě nejvíc bavilo na této práci? Jsi spokojený s výsledkem? Co se obtisklo? Co se změnilo? Proč? Co bys udělal příště jinak? Jaký materiál bychom mohli ještě využít? Který obrázek se ti nejvíce líbí? Proč?

Vlastní hodnocení:

Při práci bylo v dětech vidět nadšení. I ti, co moc neradi malují, byli zvědaví na výsledek. Každý tisk byl provázen napětím a radostí. Překvapilo mě, jak děti dokázaly hovořit o možných úpravách svých prací. Často to byla příliš řídká barva, nebo pomalejší postup a barva zasychala. Rozebíraly, co se vlastně otisklo. Někde podotkly, že mají málo „vystupujícího, vyčnívajícího, že příště použijí více vrstev, do papíru udělají díry... „. Někteří udělali dokonce obojí – např. na matrici kočku a v tisku psa (viz následující obrázek).

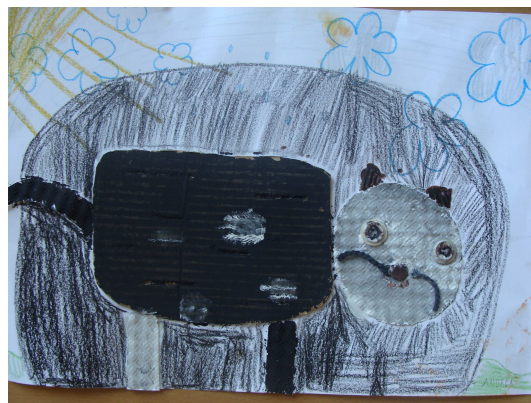
Obr. č. 24 Pejssek

Obr. č. 25 Kočka

Obr. č. 26 Kočka

Obr. č. 27 Kočka

5.7 Přírodní společenství

Cíl: žáci si výtvarně osvojují přírodu. Vytvářejí typické odstíny barev. Uplatňují prostorové i plošné vyjádření. Spolupracují ve skupinách.

Věková kategorie: 1.a 2. ročník

Pomůcky: různé přírodniny, archy papíru, balicí papír, lepidlo, barvy, fixy, pastelky, krabice od bot, knihy o přírodě, učebnice prvouky

Organizace prostředí: na koberci, u stolků, volně v prostorách třídy

Časová dotace: 4 vyučovací hodiny

Mezipředmětové vztahy: prvouka – přírodní společenstva

Provedení:

A) Motivace:

Děti leží na koberci, tiše hraje hudba Antonio Vivaldi – Čtvero ročních období. Asociace pocitů, představ na téma pole, voda, les, louka. „Chodíte po lese, kolem zpívají ptáci, bosýma nohama našlapujete na mech....“ . Jaké máte pocity při chůzi po mechu? Co vidíte? Co slyšíte? Jaké barvy se vám vybavují? Co dělají stromy? Co vám připomíná zpěv ptáků? Jakou máte náladu? Proč? Kde se cítíte nejlépe, proč?

B) Práce dětí:

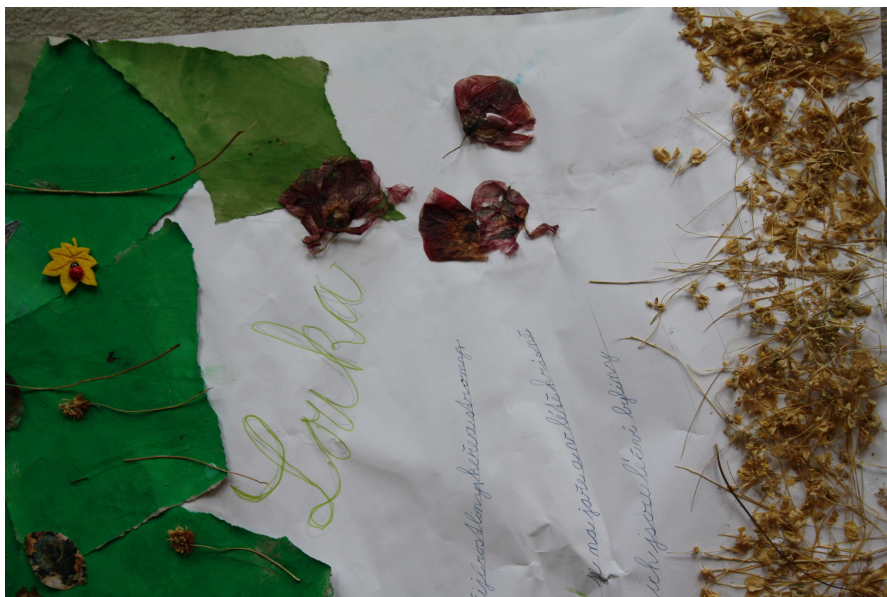
Do čtyřech krabic od bot, které si děti popsaly názvem společenství, nosily přírodniny, obrázky, vše, co se týká tématu. Na koberci se rozdělí do čtyřech skupin – tahají si lístky s příslušným společenstvím. Vzniklé skupiny si vezmou krabice a hovoří o daném tématu a představují obsahy krabic.

Seznámení se samostatnou prací dětí ve skupinách:

1. Volbou barevných tónů si utvoří základ celé práce. Barvy různě míchají a nanášejí na kousky natrhaného balicího papíru, který po zaschnutí nalepí na podkladový arch. Samy se rozhodují jakou plochu archu polepí, jestli budou i něco psát, kam umístí přírodniny – (kompozice práce).
2. Kreslí, malují, lepí, dotváří, vystřihují podle vlastních potřeb a pocitů. Mohou využít učebnice, encyklopedie a jiné knihy.
3. Společná prezentace – zvolení mluvčího za každé společenství – ten vypráví o obsahu společné práce.
4. Výstava prací na místním obecním úřadě.

Obr. č. 28 U vody

Obr. č. 29 Louka (detail)

Obr. č. 30 Louka (detail)

Obr. č. 31 Les (detail)

Obr. č. 32 Pole

Obr. č. 31 Les

Reflexe:

Co vám se podařilo, co bylo obtížné? Jaký máš z práce pocit? Pracuješ rád ve skupině, nebo sám? Jaký nápad jsi použil při této práci? Které společenství je ti nejbližší, ve kterém bys dokázal žít a proč?

Vlastní hodnocení:

Bylo pro mne příjemné sledovat dětské nadšení a radost z práce. Skoro vůbec jsem do práce nezasahovala. Děti chtěly pracovat i o přestávkách, jak je práce bavila. Používaly techniky remakolových a temperových barev, pastelky a fixy. Při práci s přírodninami se radily, nacházely společně jejich umístění. Skupiny byly celkem vyvážené, chlapci – dívky. Pouze u lesa byla převaha chlapců a komunikace zde byla horší. Při vyprávění o daném společenství měly mnoho znalostí doplněných z encyklopedií a časopisů. Názvy některých živočichů a rostlin si samy poznačily na papír, aby je nezapomněly. Věřím, že takto zvolenou formou osvojování a upevňování učiva si děti zapamatují daleko více, než poslechem výkladu a zapisováním.

5.8. Tajemství šuplíku

Cíl: žáci výtvarně vnímají předměty různých tvarů a materiálů. Využívají těchto předmětů k jiným účelům, než byly určeny. Záměrným i nahodilým způsobem hledají cesty, možnosti a vytváří podle vlastních představ. Pracují s fantazijní proměnou.

Věková kategorie: 4. ročník

Pomůcky: různé předměty, které se nachází v potřebách na šití, barevný papír

Organizace prostředí: na koberci, u stolků, volně v prostorách třídy

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny

Mezipředmětové vztahy: český jazyk – sloh – vyprávění souvislého textu

Provedení:

A) Motivace:

Příběhem o pokladu po babičce. O věcech, které nás poutají, zážitky, vzpomínkou.

(Jedná se o šuplík se šicími potřebami - knoflíky, náprstky, navlékače jehel, sponky, patentky, zavírací špendlíky, nůžky, zipy,).

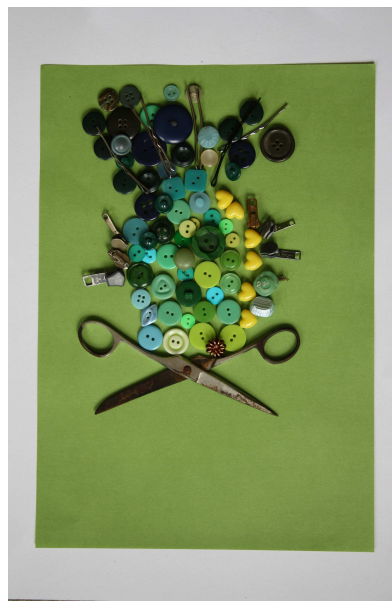
- dotykové pocity, asociace představ – odhalení tajemství (tajemství – přikrytý šuplík)
- zkoumání materiálů, tvarů
- účel předmětů (dohady, možnosti, skutečnost)

B) Práce dětí :

1. Rozdělení do skupin.
2. Skládání, výběr, konstruování fantazijních obrázků.
3. Zaměření na vzpomínky, s kterými nás poutají různé předměty, věci, které máme doma. Využití potřeby k šití – zipu – otvírá a zavírá příběhy, které jsme zažili a vzpomínáme na ně. Vyprávění dětí.

Obr. č. 33 Ryba

Obr. č. 34 Hrozen na misce

Obr. č. 35 Strom na podzim

Obr. č. 36 Peníze se sypou z peněženky

Obr. č. 37 Slon

Obr. č. 38 ...ale i kráva

Reflexe:

Co jste vytvořily? Co vás vedlo, který předmět byl důležitý, abyste vytvořily zrovna tuto podobu? Vyjádřete se k práci jiné skupiny. Hledejte z různých pohledů i jiné podobnosti.

Vlastní hodnocení:

Nad předměty, které už mnohé děti neznají se rozvinula debata. Při odhadování účelu daného předmětu vznikaly zajímavé postřehy. Při skládání a konstruování byl vodítkem materiál, ale také barevná škála předmětů. Práce ve skupinách byla provázána vzájemnou domluvou, zvažováním jednotlivých nápadů. Překvapivé bylo odhalování jiných podob z různých pohledů.

5.9 Krajina

Cíl: žáci výtvarně vnímají barvy přírody. Na základě poznání, představy a fantazie. Učí se vyjadřovat o vlastních záměrech tvorby, i svých spolužáků.

Věková kategorie: 2. ročník

Pomůcky: obrázky krajiny, výkresy, vodové barvy, ploché štětce, časopisy, lepidlo, dřívko, tuž, CD Sólisté a sbory lužního lesa

Organizace prostředí: na koberci, u stolků

Časová dotace: 3 vyučovací hodiny + hodina vycházky

Mezipředmětové vztahy: prvouka – krajina mého okolí

Výtvarné činnosti předcházela vycházka za vesnici na místo, kde jsme s dětmi pozorovali okolní krajinu v letním období.

Otázky a reakce:

Rozhlédněte se po okolí a říkejte, co vidíte (pole obilí, slunečnice, jetel, stromy, cesty, vinohrady, kaplička, obloha...)

Víte, jak říkáme takovému výhledu na přírodu? (krajina)

Krajina našeho okolí je rovinná, úrodná, plná zeleně. Je všude taková?

Zkuste přivřít oči, představte si jinou krajinu. Jaká může být? (kopcovitá, pustá, osídlená...)

Pole, louky, slunečnice splývají v barvy, jmenujte, jaké vidíte. Porovnejte různé odstíny hnědé, zelené, modré.

Místu, kde začíná obzor, říkáme horizont, je to vlastně linie - čára, která dělí oblohu se zemí.

Cítíte se dobře v přírodě, při pohledu na krásnou krajinu? Proč? Jak?

Krajinou se často zabývají i malíři asi proto, že jim v ní dobře. Ale také, aby se pohledem na jejich obraz mohli potěšit ostatní. Ve výtvarné výchově si na malíře zahrajeme a pokusíme se namalovat krajinu.

Provedení:

A) Motivace: Vzpomínkou na nedávnou vycházku. „Sedněte, lehněte si na koberec. Zavřete oči a vytvořte si obrázek vlastní krajiny. Krajiny, v které se budete cítit dobře. (Hraje tiše CD Sólisté a sbory lužního lesa). Představte si barvy, které se objevují v krajině a pro vás jsou příjemné. Uvolněte se a zaposlouchajte se do zvuků lesa.“

B) Samostatná práce dětí – krátké vysvětlení postupu. Střídání barev, jakou chcete krajinu mít. Míchání různých odstínů barev. Pak si z časopisů vyberete a vystříhnete

obrázky, které nalepíte na vaší krajinu. Pokud chcete, můžete dokreslit tuší. A protože malujeme obraz, uděláme mu z ústřížků papíru rám. Hotovému dílu vymyslete název.

Reflexe:

Prohlídka třídní galerie. Jaký obraz by sis koupil? Proč? Kam by sis ho pověsil? Proč? Máte doma obrazy? Jaké?

Vlastní hodnocení:

Při rozhovoru na vycházce děti aktivně hovořily. O přírodě mají dobré znalosti. Obrazy doma většinou nemají, ale vidí je v kalendářích a knížkách. Malovaly vodovými barvami, kde záleželo na důslednosti v míchání, aby byla barva sytější. Vytrvalejším s kvalitními vodovými barvami se dařilo lépe. Radost měli všichni po nalepení rámu. Jejich práce tak získala na důležitosti, *byl to obraz*.

Obr. č. 39 Rozkvetlý strom

Obr. č. 40 V poušti

5.10 V mlze

Cíl: žáci výtvarně vnímají proměny přírody na podzim. Tvoří na základě poznání, představy a fantazie. Uplatňují seberealizaci při práci s fantazií.

Věková kategorie: 2. ročník

Pomůcky: výkresy, lepidlo herkules, hedvábný papír, obvazová gáza, dřívko, vodové barvy, molitanové houbičky, šátky, baterky

Organizace prostředí: na koberci, u stolků

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny + hodina literární výchovy

Mezipředmětové vztahy: prvouka – proměny přírody

český jazyk – čtení – porozumění čtenému textu

Provedení:

A) Motivace – čtením příběhu *E. Petišky – V mlze*

Příběh vypráví o cestě dětí do školy. O cestě, která nebyla jen tak obyčejná, ale ten den byla veliká mlha. Příběh je plný fantazie a představ dětí.

Reakce na poslech: - setkaly jste se s mlhou? Kdy?

- k čemu byste ji přirovnaly?
- jakou má barvu?

Hra na mlhu - s průsvitnými šátky, obvazovou gázou, jemným papírem a baterkami.

(prosvěcování) Co vidíš v mlze? Mačkání, vrstvení, skládání papíru, gázy – podoba mlhy.

B) Práce dětí: nabídka materiálů – gáza, jemný papír, houbička, lepidlo, vodové barvy, běloba. Tvoříme mlhu – vrstvením, mačkáním, lepením, ťupáním houbičky.

Po zaschnutí zkoumáme, otáčením, nakláněním, přivřenými očima, co nám mlha připomíná. Houbičkou nebo dřívkem a vodovými barvami zkusíme podobu v mlze zvýraznit.

Reflexe:

Líbila se vám hra s mlhou? Proč? Prohlédni si obrázky kamarádů, vidíš v nich to co oni? Čím bys mohl ještě napodobit mlhu? Jaké techniky by se daly využít?

Vlastní hodnocení:

Pro děti bylo téma velice poutavé. V motivační části při hře s mlhou si vymýšlely různé fantazijní představy. Od strašidel, zvířat až po zkoumání různých předmětů, které měnily svoji podobu přikrytím průsvitného materiálu. Ten různě oddalovaly a přibližovaly. Baterkou vytvářely světla dopravních prostředků v mlze, s kterými rovněž prováděly různé pokusy a zajímavé objevy.

Při vrstvení papíru a gázy pracovaly nahodile, mačkaly, lepily s použitím jednoho barevného odstínu. Překvapením a nejen pro děti bylo, co nacházely, objevovaly v takto nahodilé tvorbě.

Obr. č. 41 Pták a stopy

Obr. č. 42 Kačena

Obr. č. 43 Lod'

5.11. Podzimní sluníčko

Cíl: žáci výtvarně vnímají proměny barvy listů stromů na podzim. Tvoří na základě třídění, skládání podle vlastní představy.

Věková kategorie: 2. ročník

Pomůcky: výkresy, lepidlo, přírodniny, košíky

Organizace prostředí: část v přírodě a část ve třídě na pracovištích

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny + hodina prvouky

Mezipředmětové vztahy: prvouka – proměny přírody

Provedení:

A) Motivace: Výprava do lesa – „hledání pokladů“

Posezení na vhodném místě s relaxací. Povídáním o podzimu a proměně lesa.

Mimo to, že je les domovem pro zvěř a rostlinky, my, lidé, do něj taky rádi chodíme. Proč?

Relaxace: *„Pohodlně se posaďte, nebo i lehněte. Zavřete oči. Představte si, že jste motýlci a lítáte tady v lese. Hned sednete na ten strom, hned na jiný. A tady je krásná kytička a jak voní. Nadechněte se zhluboka. Cítíte? Foukne vítr a vy letíte vysoko, vysoko až na ten vysoký strom a na jeho korunu. Lístky se houpají ve větru a vy také. Máte krásná křídélka. Zrovna jako některé listy teď na podzim...“*

Otevřete oči. Zadívejte se do korun stromů, jestli tam nějaký motýlek opravdu není. Co vidíte? Co se děje se stromy? Proč opadávají listy? Proč mění svoji barvu? Jaké mají listy barvy na podzim? Znáte jména některých stromů, které rostou kolem nás? Každý v nás vyvolává nějaké pocity. Třeba dub – vysoký, silný – síla. Máte vy nějaké pocity, jaké? Doneste listy stromů. Pokud najdete, tak i plody. Srovnávejte, všímejte si tvarů.

B) Práce dětí v přírodě: Každý si najde vhodné místo (na pařezu, na cestě, na trávě..). V nasbíraných listech, plodech, větvičkách, kůře hledejte zajímavosti, podobnosti, které vám pomohou k vytvoření obrázku.

C) Práce ve třídě: (V lese se děti rozdělily do dvou skupin a do košíků si nasbíraly listy. Každá skupina od jednoho druhu stromu).

S podzimem přichází také ochlazení. Sluníčko a jeho paprsky už tolik nehřejí. Z listů, které jste nasbíraly v lese, zkusíte takové podzimní sluníčko poskládat. Prohlédněte si barvy listů. Domluvte se ve skupině, jak budete listy podle barev, tvarů skládat.

Nejdříve si společně sluníčko z listů poskládejte na papír. Přemýšlejte, jak budete postupovat při lepení a řekněte postup ostatním. A protože je to naše třídní podzimní sluníčko a přejeme si, aby ještě hrálo a bylo veselé, uděláme mu oči, nos a pusku.

Reflexe:

Každé sluníčko je jiné, v čem? V čem se podobají? Proč jste zvolily do středu žluté a červené odstíny? Proč na okraj zelené? Jaké jiné barvy ve vás vyvolávají teplo/ chlad?

Vlastní hodnocení:

Děti byly v přírodě spokojené, uvolněné. Motivací se dokázaly vžít do role motýlů. O přírodě mají velké znalosti a dokázaly jich využít při poznávání stromů. Snadno tak nacházely cesty k pocitovým i asociačním představám, jako smuteční vrba – smutek, ořešák – obr, potrava, barvivo, lípa – košatá, čaj, srdíčko... .

Při skládání s přírodnin vznikaly zajímavé výtvary od zvířátek až po domy a lodě.

Výsledek „podzimních sluníček“ byl překvapivý. Listy působí svojí barevností až moc podle vzoru, ale takové děti našly. Dokázaly obhájit svoji volbu barev od žluté ve středu – je tam teplo, pak méně až po zelenou, která už tolik tepla nedává a tak je to zrovna teď na podzim se sluníčkem u nás.

Obr. č. 44 Podzimní sluníčko

Obr. č. 45 Podzimní sluníčko

Závěr

Pohled do historie ukazuje stručně minulost vyučovacího předmětu. Jak dokazují slova citace O. Kádnera v úvodní kapitole, nebylo jednoduché se orientovat v historii tohoto předmětu. Koncepce výtvarného vzdělávání se během staletí měnily pod vlivem duchovní atmosféry doby, politické a ekonomické situace související s rozvojem vědy a techniky. Podřizovala se té společnosti, která zrovna vládla. V dobách, kdy byla výtvarná výchova zaměřena na praktickou stránku, byl její program podporován z hlediska užitku ve zvýšení kultury uměleckořemeslného předmětu nebo uměleckoprůmyslového výrobku. I přes značnou snahu pedagogů, psychologů a jiných odborníků zabývajících se vývojem dítěte, byla téměř celé minulé století tradiční role učitele výtvarné výchovy omezována osnovami a vedením dětí k manuální a vizuální dovednosti, ke kreslení správných tvarů podle skutečnosti. Záleželo na co nejpřesnějším finálním produktu.

Po staletí však myslitelé a pedagogové hledí na smysl výtvarné výchovy jako na dlouhodobý proces a shodují se v tom, že je předmětem nutným pro seberealizaci člověka, že se dítě při výtvarné práci a ve styku s uměleckým dílem naučí mnohému potřebnému pro život.

Oproti tradičnímu pojetí dnes výtvarná výchova neklade důraz na finální výrobek, ale na rozvíjení schopností každého žáka tak, jak je sám cítí a je schopen vnímat. Neexistují standardy, které by sloužily jako cíl. Nově pojatá výtvarná výchova přispívá k rozvoji tvořivosti, sebeobjevování vlastní bytosti, pochopení vztahů k nejbližším i k lidskému společenství obecně.

Použitá literatura

1. ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno : Doplněk, 2000. 378 s. ISBN 80-7239-060-0.
2. BLATNÝ, L. *Z historie výchovy na českých školách*. Brno: UJEP, 1983. 131s.
3. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA, P. *Didaktika výtvarné výchovy II*. Praha : SPN, 1986. 137 s.
4. PASH, M. a kol. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha : Portál, 2005. 416 s. ISBN 80-7367-054-2.
5. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-7178-029-4.
6. UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*. Praha : SPN, 1978. 333 s.
7. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA, P. *Didaktika výtvarné výchovy I*. Praha : SPN, 1986. 159 s.
8. DAVID, J. *Výtvarná výchova jako smyslový a duchovní fenomén*. Polička: 1993. 122 s. ISBN 80-9014-385-7.
9. MATYSKOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy I*. Brno: UJEP 1984. 123 s.
10. MATYSKOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy II*. Brno: UJEP 1984. 138 s.
11. PETTY, G. *Moderní vyučování : praktická příručka*. Praha: Portál, 1996. 384 s. ISBN 80-7178-070-7.

12. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte.* Praha: SPN, 1978. 121 s.
13. STADLEROVÁ, H. *Výtvarná výchova v pojetí integrované výuky na prvním stupni základní školy.* Brno: Masarykova univerzita, 2001. 73 s. ISBN 80-210-2735-5.
14. ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově.* Praha: Sarah, 1997. 219 s. ISBN 80-902267-2-8.
15. ROESELOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově.* Praha: Sarah, 1996. 241 s. ISBN 80-902267-1-X.
16. DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte: dětská kresba z pohledu psychologie.* Praha: Portál, 2001. 205 s. ISBN 80-7178-449-4.
17. STADLEROVÁ, H. *S lehoulinkou.* Brno: Masarykova univerzita, 2005. 144 s. ISBN 80-210-3917-5.
18. OCHRYMČUK, L. *Nápady pro malé výtvarníky.* Praha: SPN, 1971. 150 s.
19. HOUŠKA, T. *Škola je hra: Vyd. 2.* Praha: Tomáš Houška, 1993. 259. ISBN 80-900704-9-3
20. LOKŠOVÁ, I; LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole.* Praha: Portál, 1999. 199 s. ISBN 80-7178-205-X.
21. BROŽOVÁ, V; PEŘINOVÁ, M. *Kreslíme, malujeme, modelujeme....* Praha: Fortuna, 1993. 174 s. ISBN 80-7168-018-4
22. DVOŘÁKOVÁ, H. *Výtvarná výchova na prvním stupni I : pracovní sešit pro 1.-3.ročník.* Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1996. 80 s. ISBN 80-85808-46-3.

23. DVOŘÁKOVÁ, H. *Výtvarná výchova na prvním stupni II: pracovní sešit pro 4. a 5.ročník*. Havlíčkův Brod: Tobiáš 1998. 87 s. ISBN 80-85808-59.5.
24. ČÁP, J; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.
25. SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole*. Praha: Portál, 1999. 192 s. ISBN 80-7178-262-9
26. HORKÁ, H. aj. *Studie ze školní pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 178 s. ISBN 978-80-210-4859-1.
27. MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 104 s. ISBN 80-210-1661-2.
28. POUPA, V; VOSEČEK, J. *Výtvarná výchova v 1. a 2. ročníku*. Praha: SPN, 1984. 191 s.
29. VOSEČEK, J; POUPA, V; HELLEROVÁ, M. *Výtvarná výchova v 1. a 2. ročníku*. Praha: SPN, 1997. 118 s.
30. MACKO, A; NEVŘELOVÁ, O. *Výtvarná výchova v 3. a 4. ročníku ZŠ: metodická příručka*. Vyd. 4. upravené. Praha: SPN, 1987. 238 s.
31. MACKO, A; HRON, J. *Výtvarná výchova v 3. ročníku*. Praha: SPN, 1963. 98 s.
32. MACKO, A; HRON, J. *Výtvarná výchova ve 4. ročníku*. Praha: SPN, 1964. 97 s.
33. ŠAMŠULA, P. *Obrazárna v hlavě 1, 2: výtvarná čítanka pro 2.-5.roč. ZŠ*. Praha: Práce, 1996. 95 s. ISBN 80-208-0380-7.

34. JEŘÁBEK, J. aj. *Vzdělávací program Základní škola: včetně Úprav a doplňků*.
Vydání aktualizované k 1.9.2003. Praha: Fortuna, 2003. 343 s. ISBN 80-7168-595-X.
35. JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J., aj. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*.
Stařeč: INFRA, 2005. 113 s. ISBN 80-8666-624-7.
36. UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. Praha: SPN, 1988. 463 s.

Www stránky :

Z historie výtvarné výchovy 1, dostupné na internetu :
<<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/print.php?id=27>>.

Alternativní učební osnovy výtvarné výchovy pro 1. - 9. ročník základní školy.
Výzkumný ústav pedagogický v Praze, dostupné na internetu:
<<http://www.vuppraha.cz/clanek/294>>.